

บทที่ 4

กระบวนการผลิตซ้ำ ต่อรอง และสืบทอดความเป็นแม่

สังคมกำหนดทางเดินชีวิตในผู้หญิงต้องเป็นแม่และฝึกฝนคุณสมบัติของแม่ การเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับผู้หญิงในเรื่องความรู้ ทักษะคิด และศักยภาพที่จะใช้ร่างกายเพื่อเพศสัมพันธ์และสืบพันธุ์ สังคมมอบหมายให้แบกรับภาระรับผิดชอบทุกอย่างที่เกิดขึ้นแก่ลูกและบีบบังคับไม่ให้ผู้หญิงรังเกียจความเป็นแม่ ความเป็นแม่จึงสร้างคามตึงเครียดให้แก่ผู้หญิงเพราะถูกกดดันไม่ให้ผู้หญิงใช้อารมณ์โกรธเกลียดกับลูก มิฉะนั้นจะเกิดความรู้สึกผิดซึ่งความรู้สึกนี้คอยขัดขวางความรู้สึกของความเป็นแม่ เพื่อให้วิธีการประพฤติปฏิบัติบทบาทความเป็นแม่ดำเนินไปตามนี้ สังคมแบบปิตาธิปไตยจำเป็นต้องห้ามมาตรการควบคุมผู้หญิงให้ทำตัวเป็นแม่อย่างที่สังคมต้องการ ได้แก่การกำหนดวิธีการใช้ร่างกายของผู้หญิงในเรื่องมีเพศสัมพันธ์ การทำแท้ง ในกรอบความคิดเรื่องการควบคุมวินัยแก่ผู้หญิง อันที่จริงผู้หญิงพอมีอำนาจอยู่บ้างและได้ใช้อำนาจในขอบเขตของความเป็นแม่ในฐานะปัจเจก การยอมรับนับถือและเทิดทูนพระคุณแม่ในวัฒนธรรมพุทธทำให้แม่สามารถใช้อำนาจนั้นผ่านความรักความเมตตา และเชื่อว่าอำนาจรักของแม่ไม่มีพลังพอที่จะจรรโลงและแก้ไขปัญหาสังคมได้

เป็นที่ยอมรับว่าผู้หญิงมีส่วนสร้างความแข็งแกร่งของความเป็นหญิงจากการเป็นแม่ การถูกปลูกฝังให้มีวินัยในตัวเองทำให้ผู้หญิงเป็นผู้สร้างคุณธรรมให้แก่สังคม และในนวนิยายซึ่งเป็นพื้นที่ที่แสดงภาพสะท้อนในสังคมผ่านทัศนะของผู้เขียนย่อมมีส่วนปลูกฝังอุดมการณ์ของชนชั้นกลางในสังคม โดยผ่านกระบวนการผลิตซ้ำ ต่อรอง และสืบทอดจากความเป็นแม่ในสังคม

ช่วงระยะเวลา 36 ปี ตั้งแต่พ.ศ. 2510-2546 แนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับความเป็นแม่ผ่านกระบวนการสืบทอดด้วยการต่อรองอันได้แก่การตั้งคำถาม แข่งขัน ตอบโต้ ตลอดจนประนีประนอมยอมรับ แล้วผลิตซ้ำและสืบทอดแนวคิดเรื่องความเป็นแม่ที่เป็นไปตามพลวัตทางสังคม กระบวนการของการผลิตซ้ำต่อรองและสืบทอดความเป็นแม่ที่ปรากฏในนวนิยายจะได้วิเคราะห์จากแนวคิดที่หลากหลายในมิติของความเป็นแม่ในบทที่ 2 กับการศึกษาพลวัตของแนวคิดความเป็นแม่ในบริบทของสังคมไทยใน บทที่ 3 โดยแบ่งหัวข้อการวิเคราะห์ออกเป็น 2 หัวข้อคือความเป็นแม่ในแนวชนบ และความเป็นแม่ตามแนวทางสตรีนิยม ดังนี้

4.1 ความเป็นแม่ในแนวชนบ

ความเป็นแม่ที่ปรากฏในนวนิยายอยู่ในขอบเขตของบทบาทหน้าที่ในฐานะผู้ให้กำเนิด ผู้เลี้ยงดู ผู้อบรมบ่มนิสัย และผู้ดูแลรักษาครอบครัวหรือแม่ของบ้าน บทบาทหน้าที่เหล่านี้แสดงถึง

ความเป็นแม่ที่สังคมไทยกำหนดให้ผู้หญิงมี และสร้างมายาคติของแม่ในแนวขนบหรือภาพของแม่ในอุดมคติ ที่มีคุณสมบัติดังนี้

4.1.1. รักลูกยิ่งชีวิต

เมื่อผู้หญิงมีสถานภาพและบทบาทแม่ ลูกย่อมมีความสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด คุณสมบัตินี้มาจากบทบาทและหน้าที่ความเป็นแม่ในฐานะแม่เป็นผู้ให้กำเนิดลูกและเป็นผู้เลี้ยงดูลูก ยิ่งแม่คนใดอุทิศชีวิตเพื่อเลี้ยงดูลูกมาจนเติบโตใหญ่โดยทุ่มเทกับหน้าที่นี้มากเพียงใด ก็จะเป็นแม่ในอุดมคติ ความรักของแม่ที่ปรากฏในนวนิยายเป็นไปตามคติค่านิยมที่เชื่อว่าความรักเป็นส่วนหนึ่งของสัญชาตญาณความเป็นแม่ การให้กำเนิดและเลี้ยงดูนำมาซึ่งความรักลูกด้วยเช่นกัน เพราะการมีชีวิตอยู่ร่วมลมหายใจเดียวกันในครรภ์จนเมื่อทารกถือกำเนิดขึ้นมา ได้อุ้ม สัมผัสก็ยิ่งทำให้เกิดความรู้สึกรักใคร่ผูกพันยิ่งขึ้น นวนิยายที่แสดงให้เห็นถึงความรักอันท่วมท้นทันทีหลังคลอดคือนวนิยายที่นำเสนอเชิงบันเทิงถึงลูกในท้องเรื่อง *ถึงเจ้าวรายร้ายตัวน้อย* ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ความเชื่อเรื่องสัญชาตญาณความเป็นแม่ทำให้ผู้เขียนนวนิยายนำเสนอความรักของแม่ที่มีต่อลูกโดยมิได้เรียกร้องอะไรตอบแทน สัญชาตญาณเป็นเหตุผลของความเสียสละและการทำทุกอย่างเพื่อลูก แม่ลูกจะทำร้ายแม่ก็ตาม เช่นเรื่อง *อิสว* สาปดบังเหตุผลที่แท้จริงที่ยิงนายประธานคู่รักที่ลวนลามโสภิตนภาเพราะไม่ยอมให้ลูกสาวต้องอับอายเมื่อถูกซักถามในกระบวนการสอบสวน และสายอมเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อเห็นแก่แม่.ร.ว.ระวีโชติช่วงผู้เป็นลูกชาย ลำพาลีใน *หนามดอกไม้* ดูแล นิพพาลูกสาวให้เลือกทางชีวิตที่ถูกโดยไม่พะวงว่า นิพพาจะจงเกลียดจงชังเธอเพียงใด จิตราแม่ของคินฉาย ใน *เข้าซึนคินฉาย* ยอมเปิดเผยชาติกำเนิดของคินฉายเพื่อพ่อของคินฉายจะช่วยส่งเสียให้ คินฉายมีอนาคตที่ดีทางการศึกษา แม่ใน *แม่* มีชีวิตอยู่ในร่างกายที่อ่อนแอเพียงเพื่อรอวันที่ลูกชายจะกลับมา นวนิยายเหล่านี้เป็นตัวอย่งที่แสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องสัญชาตญาณความรักของแม่ สืบทอดต่อกันมาตลอดเวลา 36 ปี เพราะไม่มีสิ่งใดจะใช้อธิบายความรักของแม่ที่ยอมทำทุกอย่างเพื่อลูกอย่างไม่มีเงื่อนไขนี้ได้ชัดเจน

ความรักลูกที่เกิดขึ้นมิได้เกิดจากสัญชาตญาณความเป็นแม่เสียทั้งหมด นวนิยายหลายเรื่องแสดงให้เห็นว่าการผูกพันที่ยิ่งกว่าการให้กำเนิดคือการเลี้ยงดู ดังในเรื่อง *ทางโค้ง* วดีทั้งรักและสงสารวันสว่างที่เป็นกำพร้าแม่เทียมด้วยมิอาจเปิดเผยได้ว่าเธอคือแม่ที่แท้จริงยิ่งวิสวัตปกครอง วันสว่างแบบเผด็จการยิ่งทำให้วดีรักและเมตตาวันสว่างยิ่งขึ้น ในบทบาทของแม่เลี้ยงจากเรื่อง *ละครคน* มัณฑนาเลี้ยงศิลาด้วยความรักเหมือนลูกแท้ๆ เช่นเดียวกับเก็จไพฑูรย์ใน *สมการวัย* เลี้ยงดูเกิดเทิงซึ่งเป็นลูกนอกสมรสของพี่สาวโดยรับสมอ้างเป็นแม่เสียเอง ความรักใคร่ผูกพันที่เก็จไพฑูรย์มีต่อเกิดเทิงมากจนเธอยอมต่อสู้เพื่อช่วงชิงการเป็นผู้ปกครองเกิดเทิงแทนพ่อและยาที่อ้างสิทธิมารับตัวเกิดเทิงไปหลังจากที่สาวเธอเสียชีวิต

ความรักของแม่ที่นำเสนอในนวนิยายในเชิงย้อนแย้งก็คือ แม่ที่รักลูกแต่อบรมเลี้ยงดูลูกให้
ได้ตั้งใจโดยถือเอาผลประโยชน์ที่แม่จะเป็นผู้รับ เช่น มาดาใน *ไอ้มาดา* ชูลีใน *ริษยา* เมธินีใน *บ้าน
ของพุ่มนี้* ฆะตากรรณที่ปรากฏแก่แม่เหล่านี้ตอนท้ายเรื่องคือคำตอบที่บอกว่าเมื่อสัตยาตญาณ
มิได้นำมาซึ่งความรักอย่างมีหวังอะไรตอบแทน "แม่ใจร้าย" เหล่านี้จึงไม่อาจเป็นแม่ในอุดมคติได้

เช่นเดียวกัน แม่ที่ไม่อยากเป็นแม่ที่ทอดทิ้งลูกไปอย่างไม่ไยดี เช่น ศศิประภาใน *ดาวพระ
ศุกร์* อัมพิกาใน *ยายหนูลูกพ่อ* หนึ่งใน *หน้าต่างบานแรก* หรือพยายามทำแต่ไม่สำเร็จเพราะ
สำนึกในความเป็นแม่ หรือด้วยเหตุผลอื่นๆ เช่นกบ ใน *สองชีวิต* แสงหล้าใน *ไอ้คอม* แม่ใน
ความล่มสลายของครอบครัวที่ความรักมีอาจเหยียวยา กองแก้วใน *ปิมปา* และทำแต่สำเร็จเช่น
หนึ่ง ใน *เวลาในขวดแก้ว* สกาวใน *มณีราว* สุริยฉายใน *กล่องผีเสื้อ* แม่เหล่านี้ล้วนทนทุกข์
ทรมานอยู่กับความรู้สึกผิดบาป อันเป็นความคิดที่แสดงถึงมายาคติว่าแม่เท่านั้นที่เป็นผู้รับผิดชอบ
ชีวิตของลูกในครรภ์ เพราะแม่เป็นผู้รักษาครรภ์ จึงเป็นหน้าที่ที่แม่จะต้องให้ลูกเกิดมา ด้วยมายา
คตินี้ภาระหน้าที่รับผิดชอบต่อลูกจึงตกหนักกับแม่ขณะที่พ่อไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบหรือรับรู้ ด้วย
เหตุผลที่"ไม่รู้" และ "ไม่รับ"ทำให้ผู้ชายลอยนวลจากภาระหน้าที่ผู้ให้กำเนิด ผลักดันให้ผู้หญิงที่ทอง
นอกสมรสต้องเผชิญกับปัญหาโดยลำพัง สังคมไม่สนใจปัญหาของผู้หญิง แต่ให้ความสำคัญเรื่อง
สิทธิที่จะมีชีวิตของทารกในครรภ์มากกว่า นวนิยายที่วิพากษ์เรื่องการทำแท้งโดยตรงคือ *สองชีวิต*
กล่องผีเสื้อ และ *ผู้หญิงกลางแดด* ที่เสนอความคิดว่าลูกที่เกิดมาทำลายอนาคตของแม่ซึ่งส่งผล
ย้อนมาทำลายชีวิตและอนาคตของลูกด้วย นอกจากนี้ยังสร้างปัญหาให้แก่สังคมคือวงจรของการ
สร้างความรุนแรงอันเนื่องมาจากบาดแผลในใจของแม่ที่ส่งต่อมาถึงลูก แต่ขณะเดียวกันการตัดสินใจ
ทำแท้งก็เชื่อว่าจะยุติปัญหาได้ แต่กลับเป็นการเริ่มต้นปัญหาในใจของแม่ผู้ทำแท้งที่ไม่อาจมี
ความสุขในชีวิตได้อีกต่อไป มิเพียงแต่รู้สึกว่าคุณตนเป็นฆาตกรที่ฆ่าชีวิตลูก แต่ยังตำหนิและไม่อาจให้
อภัยตัวเองได้เช่นในเรื่อง *กล่องผีเสื้อ* ภาพของ"แม่ใจมาร"เหล่านี้ให้บทเรียนว่าหากมิได้เดินตาม
เส้นทางของแม่ในอุดมคติคือรักลูกเหนือสิ่งอื่นใดแม่เหล่านี้ก็ไม่มียวันพบกับความสุขในชีวิต

คำถามก็คือความรักของแม่เป็นมายาคติหรือไม่ จากประสบการณ์ส่วนบุคคล จากวาท
กรรมที่ไหลเวียนในสังคม จากค่านิยมทางวัฒนธรรม จากคำสอนทางศาสนา ล้วนแต่ยืนยันความ
รักอันยิ่งใหญ่ของแม่ที่มีต่อลูก ยืนยันความรักที่บริสุทธิ์สูงส่งยิ่งความรักใดๆในโลก อาจมิใช่เหตุผล
ของสัตยาตญาณหรือการเลี้ยงดู ความรักของแม่อาจเป็นผลผลิตของมายาคติที่แฝงเร้นกับความ
ปรารถนาของมนุษยชาติที่ต้องการรับที่ไม่มีเงื่อนไข รักที่บริสุทธิ์ และเชื่อมั่นศรัทธาว่าความรัก
เช่นนี้เป็นสมบัติที่มีอยู่ในมวลมนุษย์เท่านั้น และความรักนั้นก็คือความรักที่แม่มีต่อลูก จนกล่าวได้
ว่าหากไม่ศรัทธาต่อความรักที่แม่มีต่อลูก มนุษย์จะไม่เชื่อมั่นในคุณความดี และไม่ศรัทธาในความ
เป็นมนุษย์ ดังจะเห็นได้จาก *ผู้หญิงกลางแดด* ความตึงเครียดระหว่างแม่ที่แสดงออกกับลูกที่เกิด

จากการถูกข่มขืนด้วยความหมองเหม็น ชิงชัง และลูกที่เจ็บช้ำและกลางแกลงในความรักของแม่ที่มีต่อตน ทำที่สุดแม่กับลูกก็สามารถแสดงออกซึ่งความรักที่มีต่อกันได้

สตรีผู้เป็นมารดาได้รับประทานอาหารเจียบ ๆ เขาเลื่อนจานกับข้าวไปไว้ตรงหน้าแม่ มีความรู้สึกเต็มเต็ม กับชีวิตที่ขาดหาย แม่แม่จะยังคงไม่ค่อยพูด แต่สายตาของแม่ก็อ่อนโยนลง นาน ๆ ที่แม่ก็จะหันมาพูดกับเขาโดยตรง นั่นเป็นสิ่งที่บอกเขาว่า แม่ยังคงมีชีวิตจิตใจ แม่ทำอาหารให้เขากินทุกวัน แม่ไม่ใช่คนเสียสติ แต่แม่ก็อยู่กับฝันร้ายมานาน อาจจะมีบางอย่างในตัวแม่ที่ถูกทำลายไป แต่สัญชาตญาณของความเป็นแม่มียังมีอยู่

(เสาวรี(นามแฝง) : 2546 : 231-232)

4.1.2 เสียสละเพื่อประโยชน์สุขของลูกและสมาชิกในครอบครัว

แม่ที่รักลูกยิ่งชีวิตย่อมจะเสียสละทุกอย่างเพื่อลูกได้ นอกจากบทบาทที่แม่แสดงออกในฐานะผู้ให้ความรักอันยิ่งใหญ่คุณสมบัติเรื่องความเสียสละอันยิ่งใหญ่นี้มาจากบทบาทและหน้าที่เลี้ยงดูอีกด้วย เพราะการเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตได้ต้องอาศัยเวลา ความเมตตาและความอดทนเป็นอย่างมาก ขณะเดียวกันแม่ก็ต้องไม่คำนึงถึงเฉพาะลูกแต่ต้องเผื่อแผ่ไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัวนับตั้งแต่สามี ไปจนถึงญาติพี่น้อง ลูกจ้างในกรณีเป็นครอบครัวขยาย คุณสมบัตินี้จึงมาจากบทบาทและหน้าที่ที่แม่ต้องผดุงรักษาครอบครัวอีกด้วย

ในบรรดานวนิยายที่นำเสนอความเป็นแม่ ภาพของแม่ผู้เสียสละสร้างความประทับใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสียสละที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นวีรกรรมที่ไม่อาจพบเห็นได้ในชีวิตเช่น สลิลลา ใน *สนิมสังคม* ยอมตัดขาดจากสังคมในเมืองหลวงไปอยู่ในชนบทเพื่อลูกจะได้ไม่ถูกเหยียดหยามว่าเป็นลูกนอกสมรส เป็นลูกภรรยาลับ และลูกจะได้อยู่ห่างไกลจากมลพิษทางสังคมที่สลิลลาก็ยังต้องดำเนินรอยตามแม่ที่เป็นตกอยู่ในฐานะภรรยาเก็บของนายจ้างอยู่หลายปีเธอ อันใน *อันธการ* ยอมพลีร่างให้ลูกชายผู้พิการทางสมองสมสู่แทนที่จะส่งลูกไปอยู่สถานสงเคราะห์ เป็นต้น ในนวนิยายหลายเรื่องเห็นภาพแม่ผู้ทุกข์ยากตกอยู่ในสภาพยากลำบาก อันเนื่องจากแบกรับภาระเลี้ยงลูกโดยที่สามีหรือพ่อของลูกมิได้ช่วยแบ่งเบา เช่น *ห้องที่จัดไม่เสร็จ ด้วยสองมือแม่นี้ที่สร้างโลก* หรืออาจเป็นเพราะการแบ่งหน้าที่การรับผิดชอบในครอบครัวไม่มีความเท่าเทียมกันแต่แรกอยู่แล้ว ไม่ว่าจะแม่ผู้หนึ่งจะอยู่ในสภาพแม่โดยลำพังเพราะหย่าร้างหรือสามีเสียชีวิต หรือแม่แต่อยู่ร่วมกับสามี ภาระหน้าที่หลักในการดูแลลูกก็ตกอยู่กับแม่อยู่ดี

แม่ในนวนิยายจึงเสียสละเพื่อลูกเป็นอันดับแรก รองลงไปก็เพื่อประโยชน์สุขอื่นๆของสมาชิกในครอบครัว เช่น สามี แม่(ทั้งของตนเองและสามี) ตลอดจนบริวาร ความเสียสละทำให้แม่กลายเป็นผู้คิดถึงตัวเองน้อยที่สุด นอกจากความลำบากทางกายแล้ว แม่ยังต้องเก็บซ่อนความ

ต้องการและความรู้สึกที่ไม่พึงประสงค์เอาไว้ถือว่าต้องยากลำบากทางใจอีกด้วย สิ่งได้เห็นได้ชัดที่สุดคือการละวางความปรารถนาทางเพศ เช่น *รากนครา* แม่นเมืองยอมเสียสละความสุขสบายในฐานะชายาของเจ้าหลวงแห่งเชียงคำ และความสุขในความรักที่มีต่อสามีเพื่อไปตาย เอาชีวิตปกป้องแผ่นดินจากการคุกคามของชาติมหาอำนาจตะวันตก บรรดาแม่เหล่านี้แม้จะพบรักแท้จากชายอื่นที่มีโชสามิ เช่น กัลยาณจิต ใน *เรื่องของหนู* มัทนินทร ใน *สารองรัก* สิริ ใน *หนึ่งห้องหัวใจ* ก็มีโอกาสเลือกได้ตามใจปรารถนาโดยไม่คิดถึงลูก แม้แต่การตัดสินใจแต่งงานใหม่ก็เพื่ออนาคตที่ดีของลูก เช่น จุลลาใน *เรื่อง ดอกไม้ปลายสวน* ตัดสินใจแต่งงานกับโรเบิร์ตเพื่อจะได้พาลูกสาวไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่อเมริกา การเป็นแม่ตามกฎหมายอย่างเก๋ไก๋พิชุกรัยใน *สมการวัย* ก็เป็นความเสียสละอันยิ่งใหญ่ที่รับภาระเลี้ยงดูลูกของพี่สาว โดยรับสมอ้างว่าเป็นลูกตัวเอง ไม่สนใจที่ญาติพี่น้องจะรังเกียจหรือผู้อื่นติฉินว่าเธอใจแตกจึงตั้งครรภโดยไม่มีสามี หน้าซ้ำเกิดเท็จยังเป็นภาระที่เธอต้องแบกรับตลอดไป ความเสียสละของแม่ในนวนิยายเป็นบทพิสูจน์ถึงความรักอันยิ่งใหญ่ของแม่ ความรักที่มีแต่ให้โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนที่ผลิตซ้ำกันสืบมา

ในการทำงานเดียวกันแม่ที่ไม่เสียสละมากพอก็ถูกโยงว่าเป็นแม่ที่ไม่รักลูก การเสียสละไม่มากพอ หรือเสียสละโดยหวังผลตอบแทนอย่างมาดาใน *ไอ้มาดา* ที่หวังผลตอบแทนว่าความสำเร็จของลูกจะเชิดชูชื่อเสียงของแม่ด้วย หรือเพื่อให้ลูกเป็นเครื่องมือในการแก้แค้นชดเชยความผิดหวังของแม่ เช่น หม่อมชูลีใน *ริษยา* เราจึงไม่เห็น "หัวใจ" ของความเป็นแม่ คำถามที่ตามมาคือความเสียสละเกี่ยวข้องกับชนชั้นหรือไม่เพียงใด จากการศึกษาพัฒนาการการนำเสนอความเป็นแม่ในนวนิยาย แม่ที่ไม่เสียสละเป็นภาพแทนของการย้อนแย้งอุดมการณ์ความเป็นแม่ เพื่อสร้างประเด็นให้สัมพันธ์กับชนชั้นกลาง ซึ่งมีบทบาทกำหนดมาตรฐานของความเป็นแม่ การเสียสละจึงเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ชนชั้นกลางที่ถูกจัดวางให้มาตรฐานของความเป็นแม่ในสังคม

ดังนั้นมาตรฐานการเสียสละของแม่จึงถูกกำกับด้วยผลประโยชน์ที่ตกอยู่กับลูก สามีและครอบครัว มิใช่ผลประโยชน์ของแม่โดยตรง ดังนั้นแม่เสียสละโดยไม่คิดถึงตัวเองก็ยิ่งเห็นว่าแม่ผู้นั้นเสียสละมาก สนับสนุนวาทกรรมว่าความรักของแม่ยิ่งใหญ่เพราะแม่เป็นผู้เสียสละแม่แต่ชีวิตของตัวเอง ดังจะเห็นได้ชัดจากเรื่อง *ดวงใจแม่* สายใจฆ่าตัวตายเพื่อไม่ให้ลูกอับอายคนรักที่มีแม่โง่งงไร้การศึกษา เรื่อง *ปิมปา* ยายของปิมปาฆ่าตัวตายเพื่อล้างหนี้สินของพ่อเลี้ยงที่ ปิมปาจะได้ไม่ต้องเอาตัวเข้าแลกเพื่อชดใช้หนี้

แต่ในบรรดานวนิยายที่มีข้อกังขาในความรักของแม่ที่มีได้เสียสละเพื่อลูกเช่น *ไอ้มาดา* *ริษยา* *บ้านของพุ่มนี้* *เส้นไหมสีเงิน* ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องคลี่คลายลงก็เพราะแม่เป็นฝ่ายยอม เช่นมาดาใน *ไอ้มาดา* ยอมให้เมธาวิอาศัยอยู่กับญาติข้างพ่อในต่างจังหวัดโดยไม่มีกำหนด กลับแม่เธอเองจะตกอยู่ในภาวะจำยอมมากกว่าเห็นดีเห็นงามก็ตาม จงกลนี้ใน *เส้นไหมสีเงิน* ยอมไปเสียจากชีวิตของสการ์หลังจากที่สร้างหนี้สินให้สการ์ต้องตามชดใช้ หรือแม้แต่การสร้างเรื่องให้

หม่อมชูลีใน *ริชชา* ตาย เมื่อนี้ใน *บ้านของพรุ่งนี้* เป็นอัมพาต ก็เป็นการยุติบทบาทของแม่จอมบงการ อันเป็นความยุติธรรมทางวรรณกรรมที่ผู้เขียนสร้างให้แม่ได้แสดงคุณธรรมของความเสียสละเพื่อลูกในท้ายที่สุด

คำถามที่จะนำไปสู่การอภิปรายก็คือ เหตุใดแม่จึงต้องเสียสละมากมายขนาดนั้น ค่านิยมความเสียสละของแม่ถูกสร้างมาด้วยสิ่งใด หากจะตอบด้วยสูตรสำเร็จของความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิงก็จะได้คำตอบว่าระบบปิตาธิปไตยที่ผู้ชายเป็นใหญ่ผลักดันให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายเสียสละทั้งด้วยหน้าที่ของลูกสาว ภรรยา และแม่ แต่เหตุใดเล่าผู้หญิงจึงไม่แข็งขึ้น สืบทอดความยินยอมต่อเนื่องมาแต่ครั้งบรรพกาล แล้วผู้หญิงมีความสุขกับการเสียสละจริง ๆ หรือ คำตอบก็คือผลตอบแทนของความเสียสละอันน่าชื่นใจที่ผู้หญิงได้รับคือความภูมิใจในตัวเองว่าเป็นแม่ที่ดี เป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์พร้อม กล่าวได้ว่าความเสียสละของแม่ผูกโยงให้เข้ากับคุณสมบัติของผู้หญิงจงจำผู้หญิงให้เป็น "ผู้ให้" ตลอดกาล ผลแห่งการตอบแทนผู้หญิงที่เสียสละให้คุณค่ากับความเป็นหญิงมากพอที่จะทำให้ผู้หญิงทนได้ ในทางตรงข้ามผลร้ายของการไม่เสียสละเลวร้ายจนไม่อาจเหลือพื้นที่สำหรับผู้หญิงที่เห็นแก่ตัวในสังคม

การเสียสละที่ยิ่งใหญ่ทำให้มนุษย์เชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐ เช่นเดียวกับความเชื่อในรักแท้ของแม่ ความรักระหว่างหนุ่มสาวแม้จะมั่นคงเพียงใดก็ยังสิ้นไหลและไม่เที่ยงแท้ ต่างจากความรักของแม่ที่มีต่อลูกที่มีประจักษ์พยานถึงความเสียสละอันยิ่งใหญ่ ดังจะพิจารณาได้จากแก่นสารที่แท้จริงของศีลธรรมในทุกศาสนาคือการคิดถึงผู้อื่น เมื่อแม่คือผู้เสียสละอื่น คำสอนของทุกศาสนาในโลกจึงยกย่องความรักที่บริสุทธิ์และยิ่งใหญ่ของแม่ ศาสนาพุทธชี้ให้เห็นว่าความรักความเมตตาของแม่เป็นความรักที่แท้จริงและ "ความตระหนักถึงพระคุณแห่งความเสียสละของแม่จะบันดาลจิตใจให้เกิดความคิดในทางที่เป็นคุณธรรมทันที" (พระพรหมคุณาภรณ์, 2550) ดังนั้นการเกิดทุนความเป็นแม่คือการศรัทธาในความเป็นมนุษย์นั่นเอง หากมนุษย์มองความเป็นแม่ว่าเป็นหน้าที่จะด้วยวิถีทางชีววิทยา หรือโดยทางสังคมกำหนด แล้วชีวิตมนุษย์จะเหลืออะไรที่เป็นความมั่นคงได้อีก กล่าวได้ว่าความเสียสละของแม่เป็นส่วนหนึ่งที่ผดุงคุณธรรมของมนุษย์ และสามารถเข้าถึงความละเอียดอ่อนและอารมณ์สะท้อนใจของมนุษย์ เพราะความเชื่อและความศรัทธานี้มนุษย์จึงเป็นมนุษย์ ความรักและความเสียสละของแม่จึงถูกผลิตซ้ำ โดยมีวรรณกรรมเป็นสื่อสำคัญ

4.1.3 เป็นแบบอย่างที่ดี

แม่ควรคงไว้ซึ่งคุณธรรมและจริยธรรมเสมอ คุณสมบัติเรื่องนี้มาจากนิยามความเป็นแม่คือผู้ที่อบรมบ่มนิสัย แม่จะต้องเป็นแม่แบบที่ดีของลูกตลอดจนผู้หญิงทั้งมวลอีกด้วย ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าความเป็นแม่คือคุณสมบัติที่ผู้หญิงจะต้องมี ไม่ว่าจะหญิงผู้นั้นจะเป็นแม่หรือไม่ก็ตาม ความ

เป็นแม่คือมาตรฐานซ้อน(double standard) ในสังคมที่ให้สิทธิเสรีแก่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิงที่ถูกจำกัดด้วยข้อห้ามของความเป็นหญิง เช่น ไปเที่ยวยามวิกาล มีเพศสัมพันธ์โดยไม่แต่งงาน ฯลฯ ดังนั้นนอกจากแม่คือผู้หญิงที่ดีแล้ว การทรงไว้ซึ่งคุณธรรมของผู้หญิงหมายถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่ออบรมเลี้ยงดูลูกให้มีศีลธรรม เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพในสังคม ทุกสังคมจึงยกย่องแม่ผู้เป็นแบบอย่าง ปัญหาก็คืออะไรคือความพอเหมาะที่ผู้หญิงจะสามารถเป็นแบบอย่างได้โดยรักษาอิสระและความเป็นตัวของตัวเองโดยไม่กดดัน

มาตรฐานของการต้องทำหน้าที่อื่นควบคู่กับบทบาทแม่ ได้แก่ บทบาทหน้าที่ของภรรยา และบทบาทหน้าที่ของงานในอาชีพ บทบาทหน้าที่อย่างหลังนี้ถือเป็นตัวแปรที่สำคัญมากที่สุด ในนวนิยายช่วง 36 ปีที่ศึกษา เมื่อเศรษฐกิจและสังคมที่พัฒนาขึ้นส่งเสริมให้ผู้หญิงออกมามีบทบาทหน้าที่ในสังคม หน้าที่ของภรรยาและหน้าที่ของแม่บ้านอาจบกพร่อง แต่เป็นสิ่งที่สังคมควรยอมรับและยืดหยุ่นให้ได้บ้าง มิได้ถือเป็นมาตรฐานตายตัวเคร่งครัดที่จะวัดความเหมาะสมของการเป็นแบบอย่างที่ดี มาตรฐานที่มีความเปลี่ยนแปลงน้อยมากคือเพศวิถี แม่ไม่ควรมีสัมพันธภาพทางเพศโดยอิสระเสรี แม่ตั้งแต่ยุคพัฒนาสตรีที่ปรากฏในนวนิยายสามารถแสดงออกซึ่งความปรารถนาและความต้องการทางเพศได้ตามธรรมชาติ แต่ผู้หญิงไม่ควรแสดงออกซึ่งความปรารถนาทางเพศกับชายโดยกวนกับสามี และไม่ควรคบขู้ขี้ชายแม้จะยังโสดอยู่ก็ตาม ด้วยเหตุนี้เองแม่โสเภณีจะเป็นแม่แต่ไม่อาจแสดงบทบาทของแม่ที่ดีได้ เพราะอาชีพที่ต้องให้บริการทางเพศกับชายมากหน้าหลายตาขัดแย้งกับเพศวิถีหรือจริยธรรมทางเพศที่ผู้หญิงต้องยึดถือโดยสิ้นเชิง ในนวนิยายจึงกำหนดให้โสเภณีต้องเลิกอาชีพเมื่อเป็นแม่ หากยังประกอบอาชีพเดิม เธอจะต้องยกลูกให้ผู้อื่นเลี้ยงดูแทน เช่น กรณีของโบพริน *แม่เลือกเกิดได้* และแวนทิพย์ใน *กว่าจะรู้เดียงสา* แม้ในช่วง พ.ศ. 2540-2546 จะยอมรับโสเภณีเป็นอาชีพหนึ่งที่จำต้องมีอยู่ในสังคมแม้จะไม่ถูกกฎหมายก็ตามที่ นวนิยายเรื่อง *ดอกไม้กลางเมือง* เกิดกับพิภูลหญิงโสเภณีในโรงน้ำชาจึงสามารถทำหน้าที่ในบทบาทของแม่ควบคู่ไปกับอาชีพโสเภณีได้ ประชาคม ลุนาชัย ได้แยกบทบาทของแม่และโสเภณีให้ต่างกันและแม่ทั้งสองคนสร้างความตระหนักรู้ทางศีลธรรมแก่ลูกต่างกัน หวันลูกชายของเกดรับรู้ตลอดมาว่าเกิดเป็นโสเภณี วันหนึ่งเมื่อเกิดเก็บเงินได้ และหวันสามารถหาเลี้ยงตัวเองได้ เกดจึงคิดเลิกอาชีพ แต่พิภูลไม่เคยให้ดาริกา ลูกสาวรู้อาชีพของตน เธอเลี้ยงดูลูกสาวอย่างดีด้วยการชดเชยทางวัตถุให้ลูกสาวมีความสุข โดยมีรู้ว่าได้ปลุกฝังให้ลูกรักความสบายเมื่อดาริกาเรียนจบและทำงานได้เงินไม่เพียงพอที่จะทำให้ตนมีความเป็นอยู่ที่ดีได้ ดาริกาก็ก้าวสู่อาชีพค้าบริการทางเพศชั่วคราวแม่ของเธอ การที่แม่ผู้มีอาชีพสังคมรังเกียจปิดบังลูกเรื่องอาชีพ เหตุผลเรื่องเพศของลูกน่าจะมีส่วนเพราะลูกสาวซึ่งมีเพศเดียวกับแม่ไม่ควรจะรับรู้อาชีพของแม่ที่จะต้องเป็นแบบอย่างในมาตรฐานทางเพศวิถีที่เหมาะสม แต่กับลูกชายการรับรู้อาชีพของแม่เป็นไปในทางอ้อมดังที่เกดบอกกับลูกชายว่า “แม่พาเอ็งมารู้จักที่นี่ไว้ โตขึ้นจะได้ไม่เอ็งมาอีก” (ประชาคม ลุนาชัย, 2545 :

87) นอกจากนั้น นวนิยายเรื่อง ทุกเรื่องที่ว่าละครเอกเป็นแม่ที่เป็นที่เป็นโสเภณียังแสดงถึงการวัดคุณค่าของความคิดของแม่โสเภณีเหล่านี้คือการอยากจะทำเล็กลงจากอาชีพเพื่อลูก และโอกาสที่ผู้หญิงจะหลุดพ้นจากอาชีพที่ต้อยต่ำนี้ได้ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้ชาย ในเรื่อง *แม่เรื่องเกิดได้* สิงห์ ยินดีรับใบพรเป็นภรรยาโดยไม่รังเกียจอดีตของเธอ เรื่อง *ดอกไม้กลางเมือง* นี้คือ หวันลูกชายของเกด และลูกทองซึ่งยินดีเลี้ยงดูเกดเป็นภรรยาโดยไม่สนใจกับอดีตของเกด ส่วนเรื่อง *กว่าจะรู้เพียงสาว* แวนทิพย์รู้ดีว่าเธอไม่สามารถหนีไปจากสำนักโสเภณีที่มีอำนาจและอิทธิพลเดือนหนุนหลัง เธอจึงขอความช่วยเหลือจากหมอจักษ์ที่เป็นน้องชายของพี่สะใภ้ให้นำลูกสาวของเธอออกไปจากสำนักโสเภณี เพื่อให้ลูกจะได้ไม่ต้องขายตัวอย่างเธอ

ในนวนิยายหลายเรื่องแม่ไม่อาจเป็นแบบอย่างที่ดีได้ ลูกจะเติบโตได้ดีต้องอาศัยต้นแบบที่ดีหรือเข้มแข็งกว่าแม่แท้ๆ เช่น สลิลลาใน *สนิมสังคม* ได้แบบอย่างของผู้หญิงที่ทะนงและหยิ่งในศักดิ์ศรีจากคุณหญิงใหญ่ ดวงดอมในเรื่อง *ดอกไม้ปลายสวน* ได้แบบอย่างการวางตัวและคติในการครองชีวิตจากเจ๊จันท์ หัวหน้างานที่พ่อเอาดวงดอมไปฝากเลี้ยงและอบรมเมื่อดวงดอมเข้าสู่วัยสาว ปิมปาในเรื่อง *ปิมปา* ได้แบบอย่างที่ดีจากยาย หรือแม้แต่การเห็นแบบอย่างที่ไม่ดีจากแม่ ก็เป็นการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ตนเองเช่นกัน เช่น เมธินีในเรื่อง *สายรุ้ง* ที่ตั้งใจว่าจะยืนหยัดหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวด้วยความสามารถของตัวเองต่างจากแม่ที่หวังพึ่งผู้อื่น และอาศัยทางลัดคือได้สามีที่ดีมาเลี้ยงดู ม.ร.ว.วรรศิกาในเรื่อง *ริษยา* เห็นชีวิตที่ไร้ความสุขด้วยความทิวชียึดมั่นในมาตรฐานของชนชั้นสูงจากหม่อมชูลีที่มีศักดิ์เป็นแม่เลี้ยง เดือน ในเรื่อง *ไซ้สังคม* เห็นการใช้ชีวิตที่ล่อแหลมด้านชื่อเสียงของแม่ จึงตั้งใจจะอยู่ในร่มเงาของศาสนา วันเฉลิมใน *ทองเนื้อเก้า* ที่ใช้ชีวิตอย่างรู้ค่าของการศึกษาและเสียสละเพื่อน้อง ๆ ต่างไปจากลำยองผู้เป็นแม่ที่ใช้ชีวิตตามความพอใจอย่างไร้แก่นสารและไร้ความยับยั้งชั่งใจ สองเมืองและบราลีใน *ปูนปิดทอง* ตั้งใจว่าจะสร้างครอบครัวที่อบอุ่น ไม่ให้ลูกต้องขาดความรักความอบอุ่นเหมือนชีวิตของตน ฯลฯ นับได้ว่านอกจากการนำเสนอภาพแม่ที่ประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกแล้ว การนำเสนอแนวคิดเรื่องแม่จากกลวิธีการผูกเรื่องก็ให้แบบอย่างที่ไม่ดีของแม่ก็เป็นการสอนทางอ้อมด้วยเช่นกัน

สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ กระบวนการตรวจสอบพฤติกรรมของผู้หญิงว่าดีหรือไม่เพียงใด ในนวนิยายระบบการตรวจสอบที่ใช้มากที่สุดคือการชุบชิบนิทานในหมู่ผู้หญิง และเป็นกระบวนการตรวจสอบที่ทรงอิทธิพลและแนบเนียนในเชิงกลวิธีเสนอทัศนะในนวนิยาย เช่น การกล่าวถึงพฤติกรรมของลำยองใน *ทองเนื้อเก้า*

“นังคุณนายบ้านสองนี้แยะ ผ้านุ่งนี่จะกองตรงไหนก็กอง ถอดไว้เป็นรูป
เขียว หน้าห้องน้ำมั่ง ห้องนอนมั่ง ปรอะไปหมด แคนึงใส่ผ้าใช้แล้วยังโยน
ไม่ลงถัง” ชมเคยกบ่นกับน้ำสาว “ชมต้องตามเก็บทุกวัน ไม่รู้อยู่ตรงไหนมั่ง
วันก่อนแกพาดเสื้อในไว้หัวเตียงแล้วมันตกไปอยู่ใต้เตียงหาไม่เจอ พาลพาโล

ว่าช่อมอมของแก ไม่ก็ซึกแล้วทำหายตกท่อระบายน้ำ เอ้อ ปากยังกะแม่ค้า
ปลาสด”

(โบตัน (นามแฝง) , 2544 : 123)

หรือในเรื่อง **สุดถนนบนทางเปลี่ยว** ผู้หญิงในสังคมภรรยาทหาร นิินทาพฤติกรรมของ
เทียนเงินลับหลังของเทียนเงิน กลุ่มผู้หญิงพูดถึงหล่อนเสื่อมเสียว่า

“เดี๋ยวนี้คุณเทียนเขายอมให้ผู้พันประเทืองเข้านอกออกในบ้านเปิดเผย
แล้วนะ ฉันบอกแล้วไงล่ะ ฉันคนนึงละไม่เชื่อเด็ดขาด...ผู้พันประเทืองประกาศ
นักหนา ไม่เล่นเมียเพื่อน เคารพนับถือเพื่อนยังกะผู้บังเกิดเกล้า แล้วยังไงล่ะ
..บ้านนี้เล่นกันเพลินไปแล้ว”

(นันทนา วีระชน(นามแฝง) , 2530 : 513)

กระบวนการตอบสนองผ่านการชุบชิบนิินทาแบบผู้หญิง เป็นกลวิธีทำให้ผู้อ่านคล้อยตามรู้
และเห็นข้อบกพร่องของแม่เหล่านี้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่นักมนุษยวิทยาบอกว่าเสี่ยงชุบชิบ
นิินทาของผู้หญิงคือการใช้อำนาจอย่างหนึ่ง(ปราณี วงษ์เทศ, 2544 : 107) แต่ก็เป็นอำนาจที่แฝง
การรักษาวิญญ์ให้ผู้หญิงในกรอบของความเป็นหญิงที่ดีในกรอบของชายเป็นใหญ่ นั่นคือเป็น
แบบอย่างที่ดีมีคุณธรรมและจริยธรรมตลอดจนเป็นผู้มีศักยภาพของความเป็นแม่ แม้ว่าจะมิได้เป็น
แม่ผู้ให้กำเนิด เช่น เก็จไพฑูรย์ในเรื่อง **สมการวัย** เจือจันทร์และดวงดอมใน **ดอกไม้ปลายสวน**
ศักยภาพของความเป็นแม่ทำให้เพิ่มคุณค่าให้แก่ความเป็นผู้หญิงของเธอ รางวัลที่นวนิยายสอง
เรื่องนี้ให้ตอบแทนคือการได้รับความรักจากผู้ชายที่ดี ที่เห็นคุณค่า และมีความศรัทธาต่อความดีที่เธอ
ทำ เท่ากับว่าแนวคิดของความเป็นแม่แนวชนบทที่ผลิตซ้ำในสังคมตามกรอบคิดแบบชายเป็นใหญ่
ความสุขของผู้หญิงจึงขึ้นอยู่กับชีวิตแต่งงานที่ดีอันเป็นผลมาจากคุณสมบัติของความเป็นแม่ที่ดีที่มีอยู่
อย่างเต็มเปี่ยมในตัวเธอ

4.1.4 อุดทนเป็นเลิศ

ไม่ว่าจะเป็นบทบาทและหน้าที่ใดของความเป็นแม่คือให้กำเนิด เลี้ยงดู อบรมบ่มนิสัย
ผดุงรักษาครอบครัวยอมต้องอาศัยความอดทนอย่างยิ่งยวดจึงจะปฏิบัติภารกิจของความเป็นแม่ได้
ตลอดรอดฝั่ง ความอดทนเป็นคุณธรรมที่แม่ในอุดมคติไม่อาจปฏิเสธได้เพราะถูกยึดโยงเข้ากับ
บทบาทความเป็นแม่ในทุก ๆ เรื่อง

ในฐานะผู้ให้กำเนิด ผู้เลี้ยงดู ผู้อบรมบ่มนิสัย และผู้ผดุงความเป็นครอบครัว แม่ต้องม
ความอดทนเป็นอย่างมากจึงจะทำหน้าที่ต่างๆได้ครบถ้วน กล่าวได้ว่าความอดทนเกิดขึ้นจากความ
พยายามเป็นแม่ในอุดมคติด้วยการทำหน้าที่ทุกๆด้านไม่ให้เกิดบกพร่อง ไม่มีเงื่อนไข และไม่มี
ข้อยกเว้นความอดทนของแม่ในนวนิยายส่วนใหญ่ที่ปรากฏคือความอดทนต่อสภาพชีวิตครอบครัว

ในยามปรกติแม่คือผู้เก็บจำความรู้สึก และแสดงความปรารถนาของตนน้อยที่สุด ดังจะเห็นได้จากเรื่อง *มณีราวี* *สินสวาท* *อังสนาหย่าผัว* *น้ำตาลใหม่* *กิ่งมัลลิกา* *ห้องที่จัดไว้เสร็จ* *หนามดอกไม้* *สุดถนนบนทางเปลี่ยว* *หนึ่งห้องหัวใจ* คือ *หัตถ์ครองพิภพ* *ราตรีประดับดาว* *แม่* เป็นต้น แต่เนื่องจากนวนิยายที่นำเสนอความเป็นแม่เหล่านี้ได้หยิบเอาปัญหาามวิฤติที่แม่ต้องเผชิญ จึงพบว่าในนวนิยายหลายๆเรื่องความอดทนของแม่เป็นแรงกดดันให้แม่แสดงพฤติกรรมที่ไม่อาจดำรงความเป็นแม่ที่ดีได้ อันได้แก่

4.1.4.1 **ความอดทนที่มีต่อสามี** อาทิเช่น *สามีนอกใจ* *สามีไม่เลี้ยงดู* หรือไม่ให้เกียรติ ผลักดันให้ผู้เป็นภรรยาออกใจเมื่อไปพบผู้ชายอื่นที่เห็นค่าของเธอ เช่น *มัทนินทริน* *สาวรองรัก* *อังสนาใน* *อังสนาหย่าผัว* แต่แม่เหล่านี้จะยับยั้งชั่งใจหรือเหนียวรั้งตัวเองไม่ให้ทำผิดมากขึ้นเพื่อดำรงความเป็นแม่ที่ดี เธอจะต้องเลิกร่างหรือหย่าขาดกับสามีหากทนไม่ไหวจริงๆ เช่น *กัลยาณจิตใน* *เรื่องของหนู* *มินตราใน* *สินสวาท* *ปฐมาภรณ์ใน* *เหตุเกิดในครอบครัว* *มธุกรใน* *ล่า* *เขมวรรณใน* *ใช้สังคม* แต่ในนวนิยายแสดงให้เห็นว่าความเหลืออดของแม่เหล่านี้เป็นภาวะที่สมควรจริง ๆ และแม่เหล่านี้ล้วนมีชีวิตที่เป็นสุขกว่าเดิมเมื่อตัดสินใจแยกทางจาก ยกเว้นความทุกข์หากใจยังรักและมีเยื่อใยต่อชายผู้เป็นสามีอยู่

4.1.4.2 **ความอดทนที่มีต่อลูก** อาทิเช่น *ลูกคือไม่เชื่อฟัง* มีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวหรือไม่ได้ตั้งใจแม่ โดยปรกติทั่วไปแม่จะอดทนและให้อภัยลูกได้เสมอ แต่ในนวนิยายมีตัวละครแม่ที่มีบุคลิกภาพของ“แม่จอมบงการ” ที่ไม่ยอมอดทน ใช้อำนาจความเป็นแม่บังคับลูก ได้แก่ *เรื่องสายหยุด* ใน *สนิมสังคม* *หม่อมขุสี* ใน *ริษยา* *มาดาใน* *โธ่มาดา* *เมธนีใน* *บ้านของพุ่มนี้* *เครือวัลย์ใน* *เวียงระกำ* *แม่ของก้อยใน* *ชอยสามสยามสแควร์* เป็นต้น ในนวนิยายชี้ให้เห็นบุคลิกภาพของแม่เหล่านี้ว่ามีที่มาจากความทะเลาะทะเลาะโดยพันนิสัย จึงใช้ลูกพาตัวเองไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ หรือมิฉะนั้นก็สร้างลูกเพื่อชดเชยสิ่งที่ตนไม่อาจเป็นโดยวางเป้าหมายไว้ให้ลูก

4.1.5.3 **ความอดทนที่มีต่อสังคม** หมายถึงความอดทนที่สังคมกำหนดให้ผู้หญิงต้องเป็นแม่ไม่ว่าเธอจะอยากเป็นหรือไม่ก็ตาม หรือเมื่อเธอตั้งครรรภ์เธอต้องตกอยู่ในสภาพแม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้หญิงที่ตกอยู่ในภาวะจำยอมและปฏิเสธที่จะไม่เป็นแม่ได้คือผู้หญิงที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความเป็นแม่ ได้แก่ *โมนาใน* *แดดหนาว* และ *สุริยฉายใน* *กล่องผีเสื้อ*

จะเห็นได้ว่าความอดทนเป็นคุณธรรมที่แม่ไม่อาจปฏิเสธได้เพราะเชื่อมโยงกับหน้าที่ทุกหน้าที่ในบทบาทของแม่ ผวนวกกับความคิดในกรอบชายเป็นใหญ่ที่ว่าผู้หญิงที่ดีคือผู้หญิงที่มีศักยภาพของความเป็นแม่และผู้หญิงทุกคนควรจะมีคุณสมบัติเช่นนี้ ความเป็นแม่กับความเป็นหญิงเชื่อมโยงด้วยตรรกะดังกล่าวจึงเท่ากับว่าสังคมกำหนดให้ผู้หญิงต้องอดทน “เพราะเธอเกิดมาเป็นผู้หญิง เธอจึงต้องอดทน” ความอดทนที่ปรากฏในนวนิยายแสดงถึงความอดทนที่เป็นกลไกอัตโนมัติอันเนื่องมาจากโครงสร้างทางวัฒนธรรมปิตาธิปไตยครอบอยู่ ผู้หญิงจึงไม่รู้สึกว่าจะต้องทน

เช่น การรับภาระเลี้ยงดูลูก ดูแลทุกคนในครอบครัว ซ้ำยังเกิดความรู้สึกเป็นสุขที่ได้ยังประโยชน์ต่อผู้อื่น แต่เมื่อความอดทนหนักเกินกว่าจะรับไหว ความสุขนั้นก็จะเป็นความขมขื่น เพราะไม่เห็นอนาคตหรือเห็นทางออกว่าจะต้องทนไปนานสักเท่าใด

อย่างไรก็ตามในนวนิยายนำเสนอผลตอบแทนของความอดทนที่น่าชื่นใจยิ่งกว่า ผลตอบแทนคุณสมบัติอื่นใดของแม่ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวที่มั่นคง ความสุขและความสำเร็จของลูกความรู้สึกคุณค่าในตัวเองที่มีผู้อื่นเห็นค่าด้วย แต่ความอดทนก็เป็นคุณสมบัติข้อที่ถูกหยิบยกมาตั้งคำถามมากกว่าคุณสมบัติข้ออื่นๆของความเป็นแม่ที่ดีตั้งแต่ แม่จะอดทนไปทำไม เพื่ออะไร และควรอดทนแค่ไหน ตลอดจนจะมีทางออกหรือไม่ ในนวนิยายจะให้คำตอบเบ็ดเสร็จที่เป็นรางวัลของความอดทนเสมอ จึงส่งผลให้เกิดการผลัดซ้ำคุณธรรมด้านความอดทนจนถึงทุกวันนี้ “เธอเกิดมาเป็นผู้หญิง เธอจึงต้องอดทน” ก็ยังคงเป็นค่านิยมของสังคมที่มีแต่เสียงโต้แย้งอันแผ่วเบาของผู้หญิงอยู่บ้างเท่านั้น

มีข้อน่าสังเกตอย่างหนึ่งว่าในนวนิยายความอดทนของผู้หญิงถูกนำมาใช้ในเชิงสัญลักษณ์ของการต่อสู้กับวัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามา เช่นในเรื่อง *ทางโค้ง* ความอดทนของวดีที่มีต่อ วิสวัติน้องชายที่เป็นพ่อให้แก่วันสว่างลูกชายของเธอ กับความประพฤติดอกนอกกลุ่มนอกทางของวัยรุ่น นวนิยายเรื่องนี้ในบริบทของสังคมอยู่ในช่วงการเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกในช่วงสงครามเวียดนาม เช่นเดียวกับเรื่อง *แรงรัก* ความอดทนของนุติซิบเน้นให้เห็นความแตกต่างจากการใช้ชีวิตเสรีตามใจตัวเองของคัทลียาซึ่งเป็นวัฒนธรรมของ “ผู้หญิงหัวนอก” อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง *รากนครา* ความอดทนของแม่นเมืองต่อการเป็นเบี้ยล่างของพี่ชาย ลุง และสามี แสดงถึงความอดทนต่อการใช้ชีวิตเพื่อผดุงความมั่นคงของชาติ ที่ให้การสมรสสร้างความเกี่ยวดองทางเครือญาติอันทำให้ผู้หญิงเป็นเพียงหมากเกมหนึ่งทางการเมืองเพื่อต่อต้านการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก

ตลอดระยะเวลา 36 ปีของนวนิยายไทยตั้งแต่พ.ศ.2510 – 2546 ความเป็นแม่ในแนวขนบสืบทอดโดยผลัดซ้ำความคิดเกี่ยวกับแม่ในอุดมคติตามอุดมการณ์ของแม่ชนชั้นกลางโดยไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก สิ่งที่จะเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมคือเหตุผลของขอบเขตอันสมควรต่อการแสดงออกซึ่งความรัก ความอดทน วิธีการเลี้ยงดู และมุมมองที่เกี่ยวกับการเป็นแบบอย่างหรือแม่แบบที่ดีในสังคม ความเป็นแม่ในยุคเสรีนิยมอาจตั้งคำถามเกี่ยวกับความอดทนมากเป็นพิเศษ เพื่อแสดงปฏิภพของการเรียกร้องความเท่าเทียม ความรักของแม่ในยุคพัฒนาสตรีเรียกร้องให้แม่ทำหน้าที่แม่พร้อม ๆ กับการทำงานอาชีพ แต่ขอให้ยึดความรักที่มีต่อลูกเป็นอันดับแรก หน้าที่ของแม่ในยุคเรียกร้องสถาบันครอบครัวแม่ต้องมีวิธีบริหารจัดการครอบครัวและเลี้ยงดูลูกอย่างมีประสิทธิภาพ การเป็นแบบอย่างที่ดีของแม่อาจหมายถึงการทำให้ลูกได้รู้จักชีวิตมากขึ้นมิได้หมายถึงมาตรฐานความประพฤติของหญิงที่ดีเพียงอย่างเดียวในยุคยอมรับความหลากหลายของแม่

ความคิดเกี่ยวกับแม่แนวชนบทเท่านั้นมีคติทางพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานให้เทิดทูนพระคุณแม่ น้ำหนักของการตั้งคำถามจึงไม่ได้อยู่ที่การสงสัยในคุณสมบัติที่แม่ควรมี แต่อยู่ที่ควรมีเพียงใดและอย่างไร ความรักของแม่ถูกจัดวางเป็นเรื่องสัจธรรมที่ไม่ต้องพิสูจน์หรือสงสัย ความรักของแม่นำมาใช้ในทางจรรโลงสังคม ให้มนุษย์เชื่อมั่นว่ายังมีความรักแท้ที่บริสุทธิ์คือความรักของแม่ที่มีต่อลูกนั่นเอง

4.2 ความเป็นแม่ตามแนวทางสตรีนิยม

ความเป็นแม่ที่เป็นหน้าที่และบทบาทหนึ่งของความเป็นหญิง และประสบการณ์ส่วนตัวของผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูกถูกนำมาตีความใหม่ในมุมมองของนักสตรีนิยมว่าความเป็นแม่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ครอบคลุมชีวิตมนุษย์ทุกชีวิตในสังคม ความเป็นแม่ล้วนแต่ถูกกำหนดมาจากความต้องการและสำนึกของผู้ชายทั้งสิ้น กล่าวคือในสังคมทุกวันนี้อยู่ภายใต้กรอบแนวคิดในระบบที่ชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตย(Patriarchy) สถาบันทุกสถาบันในสังคมไม่ว่าจะเป็นครอบครัว การเมือง การแบ่งหน้าที่ ล้วนถูกควบคุมโดยผู้ชายไม่ว่าจะทางการบังคับ หรือการครอบงำ และความเป็นแม่ก็มีส่วนสนับสนุนระบบปิตาธิปไตยให้คงอยู่และสืบทอดกันไปเทียบเท่ากับความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างชายหญิง(heterosexuality) (Rich, Adrienne , 1970)

แนวคิดของความเป็นแม่ตามแนวทางสตรีนิยมเปิดมุมมองความเป็นแม่ในมิติใหม่ในประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

- 4.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับรัฐชาติ
- 4.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับชนชั้น
- 4.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับเพศสถานะ
- 4.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับสถานะทางสังคม

4.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับรัฐชาติ

บทบาทของผู้หญิงในชาตินั้น เริ่มขึ้นเมื่อเธอเป็นแม่ เพราะการเป็นลูกสาวก็ดี การเป็นภรรยาที่ดี เธอทำได้เพียงเพื่อตัวเอง หรือเพื่อครอบครัว ยังไม่ขยายขอบเขตไปถึงประเทศชาติ แต่เมื่อผู้หญิงได้เป็นแม่ เธอได้สร้างพลเมืองให้แก่ประเทศ ยิ่งไปกว่านั้นถ้าเธอเป็นแม่ของลูกชายที่ได้ปกป้องบ้านเมือง หน้าที่แม่ของเธอยิ่งโดดเด่น

อีกนัยหนึ่งความเป็นแม่เป็นสัญลักษณ์ที่หมายถึงแผ่นดินเกิด ความเป็นแม่จึงถูกโยงเข้ากับการให้กำเนิด ความรู้สึกผูกพันระหว่างคนในชาติกับดินแดนพื้นที่ของรัฐอันกลายเป็นชาตินิยมใน

ที่สุดนำไปสู่การตระหนักและหวงแหนแผ่นดิน และการปกป้องแผ่นดินถิ่นเกิดตลอดจนวัฒนธรรมของชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับรัฐชาติในนวนิยายนำเสนอใน 4 ลักษณะ คือ การสร้างพลเมือง การรักษาวัฒนธรรมและแสวงหาอัตลักษณ์ การต้านอำนาจรัฐ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1.1 การสร้างพลเมือง

แม่มีหน้าที่สร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ แม่ที่ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้หญิงที่ดี จึงจะสอนลูกให้ได้ดีได้ ดังจะเห็นได้จากแม่ที่รักษาความเป็นแม่ไว้แม้สามีจะนอกใจ เช่น กัลยาณจิตใน *เรื่องของหนู* เกิด ใน *ราตรีประดับดาว* ฯลฯ แม่ที่ละเลิกพฤติกรรมในเป็นปฏิบัติภัยต่อความเป็นแม่ เช่น โบพริน ใน *แม่เลือกเกิดได้* เลิกอาชีพโสเภณีเมื่อเป็นแม่ พุดกรองใน *น้ำเซาะทราย* สลิลานใน *สนิมสังคม* เลิกเป็นภรรยาของชายที่มีครอบครัวแล้ว

ความเป็นผู้หญิงที่ดีพอสมควรเป็นเช่นไรจึงจะเรียกว่าเป็นแม่ของชาติได้ คำตอบชัดเจนอยู่ในนวนิยายเรื่อง *คู่กรรมภาคสอง* อังศุมาลินเป็นภรรยาฝ่ายของทหารญี่ปุ่นที่เลี้ยงดูลูกชายคนเดียวมาท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและความผันผวนทางการเมือง อังศุมาลินสามารถสร้างบ้านอันร่มเย็นให้แก่ลูก และผู้มาเยือนซึ่ง"ร้อน"มาจากโลกภายนอกที่มีแต่การแข่งขัน ภัยทางการเมือง ดังที่วันสบอก่ออังศุมาลินเป็น"แม่ที่จรรโลงครอบครัว"และเป็น"แม่ที่ทำทุกอย่างเพื่อชาติและบ้านเมือง"

4.2.1.2 การรักษาวัฒนธรรมและแสวงหาอัตลักษณ์

ความเป็นแม่มีได้หมายถึงชาติเฉพาะในเรื่องพื้นที่ แต่มีนัยถึงชาติในทางวัฒนธรรม ความเป็นแม่จึงมีบทบาทในการรักษาวัฒนธรรมในยุคที่วัฒนธรรมตะวันตกไหลบ่าเข้ามาพร้อมๆ กับการเข้ามาของตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกาที่ท่าสงครามกับเวียดนาม ดังจะเห็นได้จากเรื่อง *แรงรัก* ที่ความเป็นแม่ของนุดีสามารถให้ความหมายในเชิงสัญลักษณ์ถึงผู้หญิงที่เป็นกุลสตรีผู้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี โดยมีคัทลียาภรรยาใหม่ของอดีตสามีเป็นภาพเทียบของผู้หญิงที่รับอารยธรรมตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเสรีภาพทางเพศ การที่คัทลียาเคยผ่านการทำแท้งจนไม่สามารถตั้งครรภ์ได้อีกก็เป็นคุณสมบัติที่ถูกนำมาเทียบกับแม่ที่ดีพร้อมอย่างนุดี นัยทางความหมายของนวนิยายพาฝันเรื่องนี้จึงเป็นภาพแทนของความพยายามรักษาวัฒนธรรมในยุคสมัยนั้น

นอกจากนั้นในนวนิยายที่ใช้ฉากท้องถิ่นภาคเหนือและเขียนโดยนักเขียนท้องถิ่นสองเรื่องคือ *ไอ้ค่อม* และ *ปิมปา* ในระยะเวลาที่ห่างกัน 18 ปี แสดงให้เห็นการแสวงหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในบริบทที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย ในฐานะดินแดนที่เคยเป็นไทแก่ตัวในอดีต และสำนึกของคนพื้นถิ่นถึงความเป็น"คนเมือง"ของตน นวนิยายเรื่อง *ไอ้ค่อม* และ *ปิมปา* แสดงถึงความเห็นที่จับลงด้วยการแสวงหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และประสบความสำเร็จตามบริบท

ทางสังคม กล่าวคือเรื่อง **ไอ้ค่อม** ค่อมถือกำเนิดจากแม่ชาวเหนือที่หนีตามหนุ่มลิกเมืองใต้ ความพิการของค่อมและความอัปยศในชาติกำเนิดของค่อมทำให้ค่อมเกือบจะเป็นคนนอกของ สังคมชนบทที่ตนอาศัยอยู่ ยายคำผู้ทำหน้าที่แทนแม่ ไม่อาจดูแลค่อมได้ตลอดไป ยายคำ ประสบอุบัติเหตุจนถึงแก่ชีวิตเพราะถลันจะไปช่วยค่อมจากการถูกตาทุบตีอย่างทารุณ ท้ายที่สุด เมื่อค่อมต้องดำรงชีวิตโดยลำพังโดยมีความฝันเดียวในชีวิตคือได้อยู่ใกล้ชีวิตครูที่เขารัก แต่ความฝัน นั้นดับวูบลงเมื่อค่อมรู้ว่าครูผู้ชายอีกคนเซซม ค่อมจบชีวิตที่บึงยายแห้งโดยหวังว่ายายผู้ล่วงลับไป เป็นดาวอยู่บนฟ้าจะมารับค่อมไปอยู่ด้วย ส่วนเรื่อง **ปิมปา** ปิมปาเป็นลูกของกองแก้วที่ตั้งครรภกับ ท่านขุนที่มาจากกรุงเทพฯ ฯ ยายเป็นผู้เลี้ยงปิมปามาหลังจากที่กองแก้วตาย ปิมปาพยายามดำรง ความเป็นผู้หญิงที่ดีไว้ แม้ความสวยของเธอจะทำให้เธอเกือบต้องมีมลทิน ในที่สุดปิมปาก็ตัดพรักับ นายแพทย์หนุ่มจากเมืองหลวงที่รับเธอเป็นภรรยาอย่างออกหน้าออกหน้าหลังจากที่ยายฆ่า ตัวตายเพื่อขอใช้นี้ให้พ่อเลี้ยงแทนลูกชาย เพื่อไม่ให้ปิมปาต้องตกเป็นภรรยาน้อยของพ่อเลี้ยง จะ เห็นได้ว่าความตายของยายทั้งสองคนในนวนิยายสองเรื่องนี้ก็เพื่อปกป้องหลานที่เลี้ยงดูเสมือนหนึ่ง ลูก และคอยย้ำกับหลานเสมอว่าไม่ให้ใช้ชีวิตซ้ำรอยความผิดพลาดของแม่ที่เคยกระทำไว้ “ยาย” จึงมีนัยของการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ในภาวะของ ความรู้สึกเป็นอื่นของดินแดนล้านนาภายใต้การปกครองจากศูนย์กลางของอำนาจคือรัฐบาลใน กรุงเทพมหานคร การแสวงหาอัตลักษณ์เกิดขึ้นจากการค้นหาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของตนที่ถูกกลืน หายไปในพ.ศ. 2524 ที่ **ไอ้ค่อม** พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรก การแสวงหาอัตลักษณ์ประสบความสำเร็จ ความ เป็นล้านนาถูกกลืนกินด้วยศูนย์กลางของอำนาจ ดังในตอนท้ายของนวนิยายเรื่องนี้ คือการกลับไปหายาย ผู้เป็นเสมือนอัตลักษณ์ดั้งเดิมของล้านนา ค่อมจะต้องตายเสียก่อน แต่ใน พ.ศ. 2543 ที่ **ปิมปา** พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก การแสวงหาอัตลักษณ์ในยุคที่ศูนย์กลางชื่นชมความ เป็นล้านนาที่สามารถนำเสนอเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากการสนับสนุนอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวจึงเป็นไปได้ การที่ศูนย์กลางเชิดชูและส่งเสริมการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ล้านนาเห็น ได้จากความสำเร็จในชีวิตของปิมปาเกิดขึ้นหลังจากที่ปิมปาสมรสกับนายแพทย์หนุ่มชาวกรุงเทพฯ นั้นเอง

นับได้ว่าความเป็นแม่ในนวนิยายนอกจากนำเสนอในเรื่องของการรักษาวัฒนธรรมแล้ว ยัง พบการแสวงหาอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นอีกด้วย

4.2.1.3 การด้านอำนาจรัฐ

ความเป็นแม่ไม่เพียงแต่จะมีนัยของแผ่นดินและวัฒนธรรม หากยังมีมิติในของ ความหมายของความเป็นหญิงซึ่งถือเป็นเพศแม่ ความหมายของความเป็นแม่ในนวนิยายบางเรื่อง จึงถูกนำมา ทำทายกับระบบปิตาธิปไตย อันเป็นอำนาจของชายที่เหนือกว่า ซึ่งหากจะกล่าวให้ แคบเข้าคือ อำนาจของชายที่ผลิตผ่านรัฐ ความเป็นแม่ถูกนำมาใช้เพื่อต้านอำนาจรัฐ อันจะเห็นได้

จากนวนิยายเรื่อง *ล่ำ สองชีวิต ไช้สังคม อันธการ นายทหญิง และ บุรพา* เป็นที่น่าสังเกตว่านวนิยายทั้งหกเล่มนี้ หัวเล่มแรกผู้เขียนคือทมยันตี จึงอาจกล่าวได้ว่านวนิยายห้าเรื่องนี้ประกาศจุดยืนของการต้านอำนาจรัฐของทมยันตีแล้วยังแสดงให้เห็นพัฒนาการด้านความคิดสตรีนิยมของทมยันตีอีกด้วย

จากนวนิยายเรื่อง *ล่ำ* (พ.ศ. 2520) ทมยันตีได้แสดงความรุนแรงด้านกับอำนาจรัฐอย่างเปิดเผยผ่านการแก้แค้นของตัวละครหญิงที่ถูกคนร้ายข่มขืน แต่กฎหมายไม่อาจเอาผิดกับคนร้ายได้ สาส์มกับความสูญเสียของผู้หญิงทั้งสองคน ผู้หญิงจึงต้องเป็นฝ่าย"ล่ำ" แม้จะจบลงด้วยชัยชนะที่สามารถแก้แค้นโดยแลกกับความตายอย่างทรมาณของทรชนที่ละคน แต่ก็ป็นชัยชนะบนความพ่ายแพ้ เพราะผู้หญิงมีอาจชนะแล้วกลับไปเป็นผู้หญิงคนเดิมได้อีก トラบดที่สังคมยังต้องการให้ผู้หญิงรักษาคุณความดีไว้ ในพ.ศ. 2521 ทมยันตีได้ย่ำว่าความเป็นแม่เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงต้องตกเป็นรองฝ่ายชายจนถึงขั้นถูกข่มขู่และถูกกระทำอย่างทารุณดังปรากฏในเรื่อง *อันธการ* ทมยันตียังคงให้ผู้หญิงใช้ความรุนแรงตอบโต้ความรุนแรงที่ได้รับดังปรากฏในเรื่อง *ไช้สังคม* (พ.ศ. 2527) และยังมีประเด็นของการต่อสู้ที่น่าสนใจคือการส่งต่อความคิดและหน้าที่ของผู้หญิงไปยังผู้หญิงรุ่นต่อไปที่ยังคงต้องยืนหยัดสู้ในระบบปิตาธิปไตย ทมยันตีมิให้ความสำคัญกับปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ผู้หญิงตกเป็นเหยื่อเพียงอย่างเดียว ในพ.ศ. 2529 เรื่อง *สองชีวิต* ทมยันตีชี้ให้เห็นว่าควรให้สิทธิแก่ผู้เป็นแม่ในการตัดสินใจทำแท้ง ซึ่งจะช่วยลดปัญหาความรุนแรงที่จะตามมาในอนาคตได้ นวนิยายของทมยันตีไม่เคยละเลยประเด็นเรื่องแม่ การนำเสนอความเป็นแม่ในนวนิยายยังปรากฏอยู่ประปราย และชัดเจนอีกครั้งในพ.ศ.2540 ทมยันตีได้นำความเป็นแม่มาสู่วาระทางการเมืองในเรื่อง *นายทหญิง* โดยชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงสามารถเป็นผู้นำได้ดีกว่าผู้ชายด้วยซ้ำ แต่ในโลกมีผู้ชายเป็นใหญ่ผู้ชายจะปิดกั้นโอกาสไม่ได้ผู้หญิงได้มีโอกาสเป็นผู้นำที่แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยวิธีการของแม่

นับได้ว่านักเขียนที่รู้จักกันในนามนักเขียนนวนิยายยอดนิยมแนวพาฝันอย่างทมยันตีก็เสนอแนวคิดสตรีนิยมในแนวเรียกร้องสิทธิเสมอภาคทางเพศ แรงบันดาลใจส่วนหนึ่งในการเขียนของเธอ น่าจะมาจากความอยุติธรรมในชีวิตสมรสที่เธอเผชิญ ทมยันตีเปิดประเด็นความคิดการเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมให้แก่ผู้หญิง แต่ขณะเดียวกันทมยันตีก็ยังตกอยู่ใต้แนวคิดความเป็นแม่ตามขนบ เธอยังเห็นดีที่ผู้หญิงจะต้องรักษาความดีและเป็นแบบอย่างที่ดีทางคุณธรรม นวนิยายของทมยันตีจึงมีความย้อนแย้งในตัวเองอยู่ไม่น้อย

ส่วนเรื่อง *บุรพา* นั้น ว.วินิจฉัยกุลนำเสนอแนวคิดต่อต้านอำนาจรัฐ ดังจะเห็นได้จากการที่แคทเธอรินไม่ยอมเป็นเพียงชายาคคนหนึ่งของม.จ.วิหขุประภาอีกต่อไป การปฏิเสธของแคทเธอรินซึ่งเป็นชาวต่างชาติต่างภาษาต่างวัฒนธรรมแสดงนัยของการยอมรับความคิดแบบตะวันตกหรือสิทธิความเท่าเทียมกันของสามีภรรยาที่รับมาจากอารยธรรมตะวันตก แม้ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นว่า

แคทรินสามารถแก้ปัญหาการตั้งครภันอกสมรสเมื่ออาเธอร์สามีเก่ายังรักเธอและยินดีรับเธอเป็นภรรยาพร้อมรับทารกในครรภ์เป็นลูกของเธออย่างเต็มใจ ความเด็ดเดี่ยวและมั่นคงทางความคิดของแคทรินเกิดขึ้นจากความเป็นแม่ เพราะเธอไม่อาจทนมองลูกเสียชีวิตคนแล้วคนเล่าในสิ่งแวดล้อมที่เด็กถูกครังไม่อาจปรับตัวได้ ตลอดจนการตัดใจหนีม.จ.วิชชุประภาเป็นการแสดงออกซึ่งการรับความคิดแบบรักและซื่อสัตย์ต่อคู่ของตนเองที่ไม่อาจยอมรับได้ในสังคมไทยตามท้องเรื่อง

ความคิดเรื่องการต้านอำนาจรัฐปรากฏอย่างรุนแรงอีกครั้งเมื่อความคิดสตรีนิยมคลื่อนลูกที่สามเข้ามา ซึ่งจะหยิบยกประเด็นเรื่องความปรารถนาทางเพศของผู้หญิงมารื้อสร้างใหม่

4.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับชนชั้น

กล่าวกันว่าหน้าที่พ่อแม่จะเลี้ยงลูกอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับว่าพ่อแม่ผู้นั้นถูกเลี้ยงดูมาอย่างไร ด้วย พ่อแม่ที่ภาคภูมิใจในตัวเองมักจะยึดหลักวิธีเลี้ยงลูกแบบที่ตนได้รับการเลี้ยงดูมา พ่อแม่ที่มีชีวิตขมขื่นในวัยเด็กเมื่อมีโอกาสเป็นพ่อแม่ในสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นกว่าเมื่อสมัยวัยเด็กก็มักจะเลี้ยงลูกไม่ให้มีปมด้อยอย่างตัวเอง แต่โดยทั่วไปแล้วพ่อแม่มักจะเลี้ยงลูกด้วยส่วนผสมของการเลี้ยงดูในวัยเด็กกับวิถีทางที่พ่อแม่ตัดสินใจเลือกเองในบริบททางสังคมขณะนั้น

ในเรื่องของความเป็นแม่ก็เช่นกัน มีอิทธิพลด้านค่านิยมของชนชั้นเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างเห็นได้ชัด ในนวนิยายที่ได้ชื่อว่าเป็น "มหากาพย์แห่งชนชั้นกลาง" ค่านิยมของชนชั้นกลางถูกประดิษฐ์สร้างให้เป็นแบบแผนมาตรฐานของยุคสมัยนับแต่นวนิยายได้ถือกำเนิดมา

ความเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมเป็นไปตามบริบททางสังคมดังที่ได้กล่าวไว้ในบทก่อน ในบทนี้จะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับชนชั้นในสองประเด็นคือค่านิยมของชนชั้นกับความเป็นแม่และความเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นกับบทบาทของแม่

4.2.2.1 ค่านิยมของชนชั้นกับความเป็นแม่

ก) การไหลเลื่อนของค่านิยมชนชั้นสูงสู่ชนชั้นกลาง

ในช่วงพ.ศ.2510-2519 อันเป็นช่วงแม่ยุคเสรีนิยม เห็นได้ชัดถึงค่านิยมของชนชั้นสูงที่เริ่มแปรเปลี่ยน ดังจะเห็นได้จากแม่ที่พยายามรักษาเกียรติยศความเป็นชนชั้นสูงของตนเช่น ศศิประภาในเรื่อง *ดาวพระศุกร์* วดีใน *ทางโค้ง* มีชีวิตที่ทนทุกข์ทรมานที่จำต้องทิ้งลูกหรือไม่อาจแสดงตนเป็นแม่เพื่อรักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูล เพราะมีลูกนอกสมรสโดยไม่อาจเปิดเผยได้ เธอไม่อาจออกนอกกรอบของผู้หญิงที่ดีในเงื่อนไขแห่งชนชั้น ศศิประภาและวดีจึงทนทรมานด้วยความรู้สึกผิดหม่อมชูลีใน *ริษยา* คือแม่ที่หลงยึดติดกับชาติตระกูลของตนจนไม่อาจมีความสุขได้ เมื่อเห็นน้องสาวซึ่งทำผิดประเพณีเสื่อมเสียชื่อเสียงวงศ์ตระกูลเพราะหนีตามผู้ชายไปกลับได้ดีมีความสุข หม่อมชูลีจึงริษยาและเคียดแค้น ส่วนหม่อมพริ้มในเรื่อง *อีสา* เขี่ยดหยามสาผู้ให้กำเนิดม.ร.ว.วิโชติช่วง

ว่าตนคิดถูกแล้วที่เลี้ยงลูกของสาให้เป็นลูกของตน แม่อย่างสาไม่สามารถเลี้ยงลูกได้ดีเท่าเธอแน่นอน แต่ถ้าพิจารณาการเสียสละเพื่อลูกของสาแล้ว สามีคุณสมบัติของแม่ที่ดียิ่งกว่าหม่อมพริ้มเสียอีก มาดาในเรื่อง *ไอ้มาดา* แม้จะมีความรู้และชาติตระกูลสูงแต่ปรารถนาที่จะประสบความสำเร็จในฐานะภรรยาและลูก มาดาไม่อาจบังคับสามีและลูกได้ตั้งใจ นวนิยายที่กล่าวมานี้ นำเสนอภาพแม่ชนชั้นสูงที่ไม่อาจปรับค่านิยมให้เข้ากับชนชั้นกลางได้ แต่ก็มีแม่ที่มาจากระดับชนชั้นสูงที่ถือว่าความเป็นแม่สำคัญเหนือกว่าเกียรติยศหน้าตาที่ต้องรักษา คือ กัลยาณจิตใน *เรื่องของหนู* ซึ่งเกิดในชาติตระกูลดีแต่เธอไปอยู่กับสามีที่ไม่ได้สมรสกันอย่างถูกต้อง แม้สามีจะมีภรรยาใหม่และเลิกร้างจากเธอไป กัลยาณจิตก็พยายามผดุงความเป็นแม่ที่ดีอันเป็นโอกาสสุดท้ายที่เธอจะนับถือตัวเองได้หลังจากพฤติกรรมที่ถือว่าเสื่อมเสียในอดีต ในเรื่อง *สายรุ้ง* มัทนาพยายามผลักดันเมธินีให้มีระดับชั้นทางสังคมที่สูงขึ้นด้วยการเป็นภรรยาของผู้มีอำนาจในสังคม แต่ไม่สำเร็จ

ในช่วงพ.ศ.2520 - 2530 อันเป็นช่วงแม่ยุคพัฒนาสตรีที่ผู้หญิงประกาศตัวว่ามีไช้ข้างทำ หลังจากนั้น การปะทะกันเรื่องอุดมการณ์ความเป็นแม่ระหว่างค่านิยมชนชั้นสูงและชนชั้นกลางเป็นไปอย่างดุเดือดในช่วง 5 ปีแรก ตอกย้ำอีกครั้งว่าการถือเอาชาติตระกูลและทรัพย์สินเงินทองเป็นสรณะอย่างคุณอินทนิลในเรื่อง *มายา* หรือถือเกียรติยศชื่อเสียงอย่างคุณหญิงมัทนินทรในเรื่อง *สารองรัก* ก็มีไช้สิ่งที่จะบั่นทอนความเป็นแม่ที่อินทนิลและมัทนินทรมีอยู่ เพราะทำที่สุจริตอินทนิลก็สำนึกผิดในจดหมายที่เขียนหลังจากพิศวันเสียชีวิตแล้วถึงความเป็นแม่ที่ไม่เคยแสดงความรักและอบรมพิศวันในทางที่ถูกที่ควร และมัทนินทรก็เลือกที่จะตัดขาดจากชายคนรักเพราะคำนึงถึงความเป็นแม่ นวนิยายสองเรื่องนี้เน้นย้ำเรื่องค่านิยมของชนชั้นสูงที่เลื่อนไหลกลายเป็นมาตรฐานของแม่แบบชนชั้นกลางตั้งแต่ยุคนี้เป็นต้นไป ส่วนในช่วง 5 ปีหลังการเลื่อนไหลทางค่านิยมระหว่างชนชั้นสูงกับชนชั้นกลางเห็นชัดขึ้นจากการเลี้ยงดูลูกให้อยู่ในกรอบแต่ขาดความใกล้ชิด หากค่านิยมในการเลี้ยงดูก็ไม่แตกต่างอะไรจากชนชั้นกลางคือมุ่งให้ลูกแสวงหาความรู้เพื่อความสำเร็จของลูกเอง การที่แม่ของกบในเรื่อง *สองชีวิต* จะไม่อาจดำรงสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์ได้เมื่อเธอประสบภาวะสูญเสียทั้งสามีทอดทิ้ง ทั้งเกียรติยศในสังคม เพราะลูกสาวมีความประพฤติที่เหลวแหลก คือภาพสะท้อนการยึดมั่นกับค่านิยมของผู้หญิงชนชั้นสูงในอดีตที่"ตาย"ไปแล้ว แม่ของแวนทิพย์ในเรื่อง *กว่าจะรู้เพียงสา* ก็มีชีวิตอยู่ไปวัน ๆ ภายหลังจากที่ลูกสาวหนีตามผู้ชายไป อย่างไรก็ตามทั้งกบ และแวนทิพย์ ก็ยังคงบทบาทของแม่ตามอุดมการณ์ชนชั้นกลางคือรักษาครอบครัวจนคลอด ไม่ต้องแบกรับสถานภาพชนชั้นสูงอีกต่อไป

ข) การเลื่อนไหลทางค่านิยมของชนชั้นล่างสู่ชนชั้นกลาง

การเลื่อนไหลทางค่านิยมของแม่แบบชนชั้นล่างสู่ชนชั้นกลางเริ่มเห็นได้ชัดในช่วง พ.ศ.2520 - 2530 จากวิถีชีวิตของแม่ชนชายขอบ ได้แก่ ไบพรในเรื่อง *แม่เลือกเกิดได้* ซึ่งเป็นแม่ที่เป็นโสเภณี แสงหล้าในเรื่อง *ไอ้ค่อม* ซึ่งเป็นแม่ในชนบทและแตัวในเรื่อง *วัยบริสุทธิ์* ที่เป็นภรรยา

ของกรรมกรผู้ใช้แรงงาน ในนวนิยายเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าแม่ชนชั้นล่างควรมีอุดมการณ์เช่นเดียวกับแม่ในอุดมคติของชนชั้นกลางคือรักลูกและทำทุกอย่างเพื่อลูก ไบพรคือคำตอบของแม่ที่ดี แสงหล้าคือคำตอบของแม่ที่ไม่ดีโดยมียายคำทำหน้าที่แม่ของค่อมแทนแสงหล้าแสดงบทบาทของแม่ที่ดีแทน ส่วนแต่่วคือแม่ที่ไม่ดีเช่นกันโดยที่เรื่องนี้ไบต้นเน้นถึงวิถีชีวิตที่แตกต่างระหว่างแม่ชนชั้นกลางกับแม่ชนชั้นล่างเป็นพิเศษ ในยุคนี้การจะเป็นแม่ที่ดีหรือไม่อยู่ที่ความสำนึกในหน้าที่ของตนในฐานะแม่ที่ไม่เกี่ยวกับชนชั้นแต่อย่างใด เราจึงเห็นทั้งภาพแม่ชนชั้นล่างที่ยึดอุดมการณ์ความเป็นแม่เช่นสวนขวัญในเรื่อง *ห้องที่จัดไม่เสร็จ* แสงคำในเรื่อง *ด้วยสองมือแม่นี้ที่สร้างโลก* และแม่ที่ไม่เอาใส่ต่อหน้าที่แม่ เช่นลำยองในเรื่อง *ทองเนื้อเก้า*

ในช่วงพ.ศ.2531 – 2540 ยุคแม่กับการเรียกร้องบทบาทสถาบันครอบครัว ได้แก่ เรื่อง *ดวงใจแม่ ไฟในดวงตา* ให้ภาพแม่ชนชั้นล่างที่สู้ชีวิต มีอุดมการณ์ความเป็นแม่เต็มเปี่ยมแต่ *การล่มสลายของสถาบันครอบครัวที่ความรักมีอาจเหี่ยวหาย* ก็แสดงให้เห็นว่าแม่ชนชั้นล่างไม่สามารถคงอุดมการณ์ความเป็นแม่ตราบดีที่ยังมีปัญหาปากท้องอยู่ ช่วงพ.ศ.2540-2546 เป็นยุคแห่งการยอมรับความเป็นแม่ที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นแม่ชนชายขอบอย่างก่องแก้วในเรื่อง *ปมปา* แม่โสภณในเรื่อง *ดอกไม้กลางเมือง* แม่คำที่ไม่มีความรู้ในเรื่อง *แม่* และแม่ที่เกลียดชังลูกที่เกิดจาชายที่ข่มขืนเธอ ในเรื่อง *ผู้หญิงกลางแดด* แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลความคิดเรื่องความหลากหลายของผู้หญิงของสตรีนิยม นวนิยายหลายเรื่องแม่ชนชั้นล่างประสบความสำเร็จในการยกระดับทางชนชั้นด้วยความสามารถของตน เช่น แสงคำ ในเรื่อง *ด้วยสองมือแม่นี้ที่สร้างโลก* แต่ส่วนใหญ่ต้องอาศัยโอกาสเข้าช่วย โอกาสนั้นก็คือการแต่งงานกับผู้ชายที่มีสถานภาพสูงกว่า เช่น จุไรในเรื่อง *ไฟในดวงตา* แม่ของโต่งในเรื่อง *คุณชาย* ปมปาในเรื่อง *ปมปา*

4.2.2.2 การเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นกับบทบาทของแม่

ความพยายามเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นอาจประสบความสำเร็จหรือไม่ก็ตามจากนวนิยายได้พบบทบาทของแม่ในการเปลี่ยนแปลงชนชั้นอยู่สองสถานะคือบทบาทของการผลักดันและส่งเสริมลูกกับบทบาทของการเป็นผู้นำ

ก) บทบาทของการผลักดันและส่งเสริมลูก

การเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นเกิดขึ้นในทันทีในกรณีที่ถูกสาวได้ชนชั้นที่สูงกว่าเป็นสามี ในนวนิยายพบแม่ที่คิดเช่นนี้ไม่มาก เช่นเรื่อง *เรือมนุษย์* นางใสส่งเสริมให้เกี้ยวลูกสาวที่เป็นเพียงลูกจ้างในบ้านให้เป็นภรรยาอีกคนของภา เรื่อง *สายรุ้ง* มัทนาส่งเสริมให้เมธินีเป็นภรรยาน้อยของผู้มีอำนาจในทางการเมือง ชีวิตของตัวละครที่ถูกแม่ควบคุมนี้มีได้ประสบความสำเร็จอย่างที่แม่ตั้งความหวังไว้ ยกเว้นที่ปมปาในเรื่อง *ปมปา* ที่ได้ดีเหนือกว่าหญิงชาวบ้านคนอื่นเมื่อได้แต่งงานกับแพทย์หนุ่มจากเมืองหลวงที่สามารถดูแลคุ้มครองเธอได้

ส่วนใหญ่แล้วพบว่า แม่มักจะสนับสนุนลูกในเรื่องการศึกษาเพื่อนำไปสู่ชีวิตที่ดีกว่า อันอาจจะเปลี่ยนชนชั้นได้ดังจะเห็นได้จากในเรื่อง **บ้านของพุ่มนี้ ยายหนูลูกพ่อ ห้องที่จัดไม่เสร็จ ไฟในดวงตา ดังสายน้ำไหล แกมกลิ่นสุคนธา** ส่วนใหญ่ผู้แต่งมักจะเน้นและให้ความสำคัญของการให้การศึกษาแก่ตัวละครลูกสาวมากกว่าลูกชาย สะท้อนให้เห็นว่าสังคมยอมรับว่าการศึกษาเป็นโอกาสที่ผู้หญิงจะได้พิสูจน์ฝีมือและความสามารถ และสามารถประสบความสำเร็จได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงผู้ชาย แนวคิดนี้ปรากฏในนวนิยายอย่างชัดเจนตั้งแต่ยุคพัฒนาเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นโอกาสทางการศึกษาที่เปิดกว้าง และค่านิยมทางการศึกษานับเนื่องมาจนถึงยุคปัจจุบัน

ข) บทบาทของการเป็นผู้นำ

ในนวนิยายเห็นภาพแม่ที่เป็นผู้นำอย่างชัดเจนอยู่สองเรื่องคือเรื่อง **นายทหญิง** นวนิยายเรื่องนี้เขียนขึ้นหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬอันเป็นผลมาจากขบวนการปฏิวัติของรชช. ซึ่งอ้างเหตุผลของการยึดอำนาจว่าต้องการยุติการฉ้อราษฎร์บังหลวงของรัฐบาลที่มีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณเป็นผู้นำ นอกจากนั้นทมิฬยันตีน่าจะจะได้แรงบันดาลใจมาจากกรณีที่นางอาคิโนได้เป็นประธานาธิบดีหญิงคนแรกของฟิลิปปินส์ภายหลังจากโค่นล้มเผด็จการของรัฐบาลมากอส การฉ้อราษฎร์บังหลวงที่มักจะเกิดขึ้นในประเทศโลกที่สามและการตัดสินใจอย่างแข็งกร้าวถูกเหมารวมว่าเป็นเพราะอำนาจการปกครองประเทศอยู่ในมือของผู้ชาย ทมิฬยันตีจึงเสนอทางเลือกในนวนิยายเรื่องนี้ว่าผู้หญิงก็เป็นผู้นำได้ และน่าจะเป็นผู้นำที่ดีกว่าผู้ชายในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ความสามารถในการประนีประนอม ความอ่อนน้อมต่อมตน และความเอื้ออาทรผู้อื่นซึ่งเป็นคุณสมบัติของแม่ โกลัญญ์ ครีมา แม่ฝ่ายผู้สูญเสียสามีและลูกในภาวะคุกคามทางการเมืองจึงกล้ามาเป็นผู้นำประเทศไทวกที่สามารถจัดการปัญหาต่างๆได้อย่างเรียบร้อย แต่ถูกอำนาจอิทธิพลที่เธอไปขวางทางสั่งให้ลอบสังหาร อดีตรรมของโกลัญญ์ ครีมาคือการบอกว่า แม่ผู้หญิงจะเป็นผู้นำที่ดีได้ แต่ผู้ชายก็ไม่ยอมให้ผู้หญิงเป็นผู้นำตราบใดที่ระบบปิตาธิปไตยยังอยู่เหนือสิ่งอื่นใด

อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง **ราตรีประดับดาว** แม้เกิดจะเป็นเพียงหญิงสาวที่มาจากต่างจังหวัดเข้ากรุงเทพฯ เพื่อตามหาสามี แล้วพบว่าสามีมีภรรยาคนใหม่อย่างออกหน้าออกตาในสังคม เกิดแสดงความเข้มแข็งด้วยการครองตนในฐานะภรรยาหลวง ครองเรือน ปกครองบริวาร และสร้างฐานะจนเป็นปึกแผ่นมั่นคง เป็นที่นับถือของชาวสวนในละแวกใกล้เคียง ผู้นำอย่างเกิดคือผู้นำในครัวเรือนแบบเดียวกับนางทองประศรีใน **เสภาขุนช้างขุนแผน** ที่ก่อร่างสร้างตัวด้วยความสามารถในการบริหารจัดการทรัพย์สินและบริวาร นับได้ว่าเกิดมีส่วนส่งเสริมสามีให้กลับมาก้าวหน้าในอาชีพราชการอีกครั้งหลังจากถูกภัยทางการเมืองคุกคาม

ภาวะของผู้นำทั้งสองแบบอาจจะแสดงทัศนะที่แตกต่างของผู้แต่ง แต่สิ่งที่เหมือนกันคือผู้นำหญิงเหล่านี้ใช้หลักปกครองโดยอาศัยคุณสมบัติของความเป็นแม่ครองใจคนนั่นเอง

4.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับเพศสถานะ

โดยเพศสถานะของแม่คือความเป็นหญิงถูกนำมาเชื่อมโยงกันในการสร้างคุณลักษณะของความเป็นหญิงที่สัมพันธ์กับเพศวิถีที่การเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความคิด การกระทำของผู้หญิงที่อาศัยกรอบแห่งความเป็นแม่ที่กำหนด ดังนั้นแนวคิดที่ท้าทายเพศสถานะของผู้หญิงคือการปฏิเสธความเป็นแม่ การนำเสนอความปรารถนาทางเพศของผู้หญิงเป็นแม่ และอำนาจของแม่

4.2.3.1 การปฏิเสธความเป็นแม่

ความเป็นแม่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับความเป็นหญิง แม้ในทางปฏิบัติ ผู้หญิงจะต้องอยู่ในสภาพของลูกสาว และภรรยาก่อนที่จะเป็นแม่ แต่ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า ผู้หญิงจะต้องดำรงศักยภาพของความเป็นแม่ที่ชื่อว่าเพศแม่ซึ่งหมายถึงผู้หญิงนั่นเอง

การยอมรับความเป็นแม่คือการยอมรับเงื่อนไขที่สังคมกำหนด ไม่ว่าจะมีความสุขที่ได้เป็นแม่ มีความทุกข์ความกังวลกับภาระที่ต้องแบกรับ แต่ผู้หญิงก็ไม่มีทางเลือก เมื่อความเป็นแม่ผูกติดอยู่กับเพศสภาพ สิ่งที่น่าทึ่งชัดเจนในนวนิยายคือความพยายามที่จะดิ้นรน แข็งขัน กับความเป็นแม่ในเชิงกายภาพ และความเป็นแม่ในเชิงอุดมการณ์ ซึ่งจะวิเคราะห์โดยลำดับดังนี้

ก) การปฏิเสธความเป็นแม่ในเชิงกายภาพ

การปฏิเสธความเป็นแม่ที่เห็นได้ชัดและเป็นรูปธรรมที่สุดคือการทำแท้งหรือพยายามจะทำแท้ง อันเป็นการปฏิเสธความเป็นแม่ที่ปรากฏในนวนิยายหลายเรื่อง เช่น *มณีราวัไค้ค่อม สองชีวิต ปิมปา เวลาในขวดแก้ว การล่มสลายของครอบครัวที่ความรักไม่อาจเยียวยา กล่องผีเสื้อ ผู้หญิงกลางแดด* ฯลฯ นวนิยายส่วนใหญ่ชี้ให้เห็นผลเสียของการทำแท้งที่จิตใจแม่ที่ตระหนักถึงความผิดที่ได้ฆ่าลูกในครรภ์ หากการทำแท้งสำเร็จเธอก็ยังอยู่กับความรู้สึกผิดบาปและทรมานใจไปชั่วชีวิต การทำแท้งที่ไม่สำเร็จก็ส่งผลต่อลูก เช่น พิการ์ในเรื่อง *ไค้ค่อม* มีปัญหาทางด้านจิตใจในเรื่อง *การล่มสลายของสถาบันครอบครัวที่ความรักมิอาจเยียวยา* ส่งผลต่อสุขภาพของแม่คือตกเลือดจนถึงแก่ชีวิตในเรื่อง *ปิมปา* ในบรรดานวนิยายที่กล่าวถึงการพยายามทำแท้งของแม่ นวนิยายเรื่อง *สองชีวิต* กล่าวถึงปัญหาการทำแท้งอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมที่สุด ทมยันตีได้แสดงเจตนาอารมณ์ไว้ในปัจฉิมลิขิตของนวนิยายเรื่องนี้ว่า "เรากำลังเป็นทาสของสังคม" โดยขอให้บททวนการทำแท้งเสียใหม่ มิใช่ดูเฉพาะในกรอบของศีลธรรมเพียงอย่างเดียว ผู้เขียนตั้งคำถามว่าถ้าปัญหานี้เกิดกับลูกของคุณจะทำอย่างไร การห้ามการทำแท้งเท่ากับ

ผลักดันให้หมอเถื่อนเป็นที่พึ่งหรือเป็นความหวังเดียวของผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ที่เป็นอันตรายถึงชีวิตได้ ในตอนท้ายของเรื่องจบลงด้วยความตายของแม่สองคน คือแม่ของกบตายไปจากสังคมมนุษย์ เสียสติและหมกตัวอยู่ล้าพังกับความล้มเหลวและสูญเสียสถานะทางสังคม ส่วนกบหันเข้าหายาเสพติดเพื่อให้ลืมความทุกข์ ตัดยาจนประสานหลอนฆ่าตัวตายไปพร้อมกับลูกที่เพิ่งให้กำเนิดมาไม่นาน ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่ากฎหมายทำแท้งที่มีอยู่คือการอนุญาตให้ทำลายชีวิตที่บริสุทธิ์และผิดศีลธรรมนั้น การให้กำเนิดลูกที่เกิดจากการล่วงละเมิดทางเพศกลับยิ่งทำลายชีวิตของแม่และลูก ตลอดจนชีวิตทางสังคมอีกด้วย

นอกจากการปฏิเสธการให้กำเนิดจะเป็นการปฏิเสธเชิงกายภาพแล้ว การปฏิเสธในเชิงหน้าที่คือไม่เลี้ยงดูลูก ทอดทิ้งผู้อื่นทำหน้าที่แทนก็ถือเป็นการปฏิเสธเชิงกายภาพด้วยเช่นกัน เช่นเรื่อง *ดาวพระศุกร์ ยายหนูลูกพ่อ สมการวัย เข้าซิ่นคินฉาย* แต่ท้ายที่สุด แม่ในนวนิยายเหล่านี้ก็หวนกลับมาทำหน้าที่แม่ภายหลังจากที่เผชิญหน้ากับสถานการณ์วัดใจว่า แม่จะเปิดเผยความเป็นแม่ ยอมแลกกับสถานภาพที่มั่นคงในปัจจุบันด้วยการเล่าอดีตที่ตนเคยทอดทิ้งลูกมาก่อนหรือไม่ ในนวนิยายมักจะอธิบายว่าสัญชาตญาณความเป็นแม่มีอำนาจเหนือความคิดถึงตนเองในที่สุด อีกทั้งต้องการจะชดเชยความผิดที่ทิ้งลูกหลังจากให้กำเนิด เช่น จิตราแม่ของคินฉายในเรื่อง *เข้าซิ่นคินฉาย* ยอมเปิดเผยกับครอบครัวของตัวเองในปัจจุบันว่าคินฉายเป็นลูกนอกสมรสที่เธอคลอดแล้วทิ้งให้ผู้อื่นเลี้ยง เพื่อลูกจะได้ไม่มีความสัมพันธ์กับน้องสาวต่างแม่ของตน อีกทั้งเพื่อลูกจะได้มีโอกาสที่ดีในชีวิตเมื่อพ่อที่แท้จริงสามารถส่งเสียให้คินฉายเรียนต่อในระดับสูงได้

ข) การปฏิเสธความเป็นแม่ในเชิงอุดมการณ์

สืบเนื่องจากหัวข้อ แม่ในอุดมคติคือ แม่ที่รักลูกยิ่งชีวิต เสียสละเพื่อประโยชน์ของลูกและสมาชิกในครอบครัว เป็นแบบอย่างที่ดีและอดทนเป็นเลิศ ภาพแม่ในอุดมคติที่ผลิตซ้ำในนวนิยายสร้างอุดมการณ์ความเป็นแม่โดยผ่านการตั้งคำถามด้วยพฤติกรรมได้กลับกับอุดมการณ์ความเป็นแม่ อาทิเช่น

- แสดงความปรารถนาทางเพศอย่างเปิดเผย ได้แก่ สาในเรื่อง *อิสว* ที่มีความสัมพันธ์กับผู้ชายมากหน้าหลายตาโดยไม่สมรส และมีต้องการทางเพศสูง รสในเรื่อง *ความรักครั้งสุดท้าย* ที่ปล่อยตัวเองให้มีความสัมพันธ์กับซิดเชื่อเพราะความเหงา ทั้ง ๆ ที่รักพัทธ์ แล้วเมื่อห่างซิดเชื่อ เธอก็หักห้ามความปรารถนาอันมีความรักเป็นพื้นฐานไม่ได้ รสจึงมีความสัมพันธ์กับพัทธ์ด้วย ฉายในเรื่อง *ทองเนื้อเก้า* เป็นฝ่ายเริ่มความสัมพันธ์โดยเสนอฝ่ายชายทุกครั้ง ฯลฯ ในนวนิยายจะแสดง"เสียง"ของสังคมที่ตำหนิแม่เหล่านี้ในรูปของการชุบชิบนิินทา และการถูกรังเกียจจากตัวละครอื่นในเรื่อง

- เอาแต่ใจด้วยการบังคับเคี้ยวเชิญและทำร้ายจิตใจลูก ได้แก่ เมธนีในเรื่อง *บ้านของพรุ่งนี้* บังคับและเคี้ยวเชิญนิลยา ลูกสาวคนเดียวเรื่องการเรียนและห้ามคบกับหนุ่มเพียงเพราะเป็น

หลานชายของเอกวัตที่เคยทำให้เมื่อนอกหัก มาดาในเรื่อง *ไอ้มาดา* บังคับทั้งลูก ๆ และสามีให้ดำเนินชีวิตอย่างที่เธอต้องการ แม่ของก้อยในเรื่อง *ชอยสามสยามสแควร์* ควบคุมก้อยให้ดำเนินชีวิตตามกรอบที่สามีต้องการให้ลูกสาวคนเดียวเจริญรอยตาม ฯลฯ การนำเสนอผลของการบังคับลูกทำให้ลูกมีอาการทางประสาท ทำให้ผู้อ่านเห็นอกเห็นใจลูก และตำหนิผู้เป็นแม่

- ตั้งครรภ์นอกสมรส ได้แก่ ธูมา ในเรื่อง *น้ำตาลไหม้* ที่ตั้งครรภ์กับป่วนที่อยู่ในฐานะนายจ้าง อันใน *อันธการ* ก็เช่นกัน แสงหล้าในเรื่อง *ไอ้ค่อม* หนีตามหนุ่มลิกไปแล้วถูกทิ้งหลังจากตั้งครรภ์ แฉนทิพย์ในเรื่อง *กว่าจะรู้* เดียงสา ลักลอบมีเพศสัมพันธ์กับชญาจนตั้งครรภ์ หนึ่งในเรื่อง *หน้าต่างบานแรก* ตั้งครรภ์กับชายฉกรรจ์ที่ยังอยู่ในสถานภาพนักศึกษา ฯลฯ น่าสังเกตว่าแม่เหล่านี้เหลือที่จะรักษาครรภ์ไว้และหาทางออกกับอนาคต แต่ก็มีแม่ที่ทำแท้งสำเร็จ เช่น สกาว ในเรื่อง *เดือนร่ำ* หนึ่งในเรื่อง *เวลาในขวดแก้ว* สุริยฉายในเรื่อง *กล่องผีเสื้อ* แต่ชีวิตผู้หญิงหลังทำแท้งหมดปัญหาไปแต่สร้างความรู้สึกผิดบาปจนซึมเศร้าไร้สุขไปตลอด

- ลักทรัพย์และพุดปด ได้แก่ เรื่องรวมใน *ปูนปิดทอง* ที่ขโมยของในบ้านที่ชายต่างมารดาไปขาย และสมคบกับพี่ชายต่างมารดาอีกคนปล้นบ้านพ่อตัวเอง พฤติกรรมของเรื่องรวมทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่าเหตุใดลูก ๆ ของเรื่องรวมจึงไร้ระเบียบ และขาดวินัย

- ทำงานอาชีพที่สังคมรังเกียจ ได้แก่ เรื่อง *เขมวรรณ* ในเรื่อง *ไซ้สังคม* โบพรในเรื่อง *แม่เลือกเกิดได้* เกดและพิกุลในเรื่อง *ดอกไม้กลางเมือง* เป็นโสเภณี ทำให้เกิดความละอายว่าตนไม่อาจเป็นแม่ที่ดีได้ ทางออกคือเลิกอาชีพหรืออย่างน้อยก็พยายาม หรือปิดบังความจริงไม่ให้ลูกรู้

แม่ที่มีพฤติกรรมได้กลับอุดมการณ์ความเป็นแม่เหล่านี้มีเหตุผลในเชิงปัจเจก แต่ทำที่ที่สังคมนิยมยอมรับพฤติกรรมเหล่านี้แสดงว่าความคิดเกี่ยวกับความเป็นแม่แนวชนบทนั้นมันคงนึกอุดมการณ์ความเป็นแม่ที่แฝงฝังในสังคมโดยที่แม่รับแนวคิดสตรีนิยมมาแต่เสียงที่ตั้งคำถามก็ไม่หนักแน่นนัก และยอมผ่อนปรนให้แก่ผู้หญิงถ้าจะออกนอกกรอบออกไป การพยายามกลับตัวกลับใจเสียใหม่ ในที่สุดเธอก็จะได้รับการให้อภัยด้วยการพิสูจน์ตัวเองว่าเธอเป็นแม่ที่ดี

นวนิยายที่ทำทนายอุดมการณ์ความเป็นแม่ที่ชัดเจนที่สุดคือเรื่อง *แดดหนาว* ที่ตั้งคำถามสำคัญทำทนายความเป็นแม่ผ่านผู้หญิงไม่อยากเป็นแม่ ผู้หญิงไม่อยากตกเป็นเบี้ยล่างของผู้ชายในครัวเรือน ผู้หญิงอยากมีกิจกรรมทางเพศที่โลดโผนเหมือนผู้ชายและเป็นฝ่ายเริ่มต้นก่อน นวนิยายเรื่องนี้แม่ทำทนายแต่ไร้ทางออก เพราะเมื่อโมนาผู้หญิงที่ทำทนายเหลือเพียงร่างที่ไร้ลมหายใจ ก็เป็นการบอกอยู่แล้วว่า หากผู้หญิงจะกระทำได้อย่างโมนา เธอต้องไม่ใช่ผู้หญิงที่อยู่ในสังคม

4.2.3.2 ผู้หญิงคือมนุษย์ : แรงปรารถนาทางเพศของผู้หญิง

ในบทที่ 3 ซึ่งนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นแม่ในบริบทของสังคม ได้เห็นถึงความพยายามของนักเขียนที่หยิบยกเอาเรื่องความปรารถนาทางเพศของผู้หญิงที่รับบทบาทแม่มา

นำเสนอตั้งแต่ช่วงแรกที่เป็นช่วงแม่ยุคเสรีนิยม (พ.ศ.2510 – 2519) สาในเรื่อง **อิสรา** ถูกมองว่าเป็นหญิงที่มีธรรมชาติของความต้องการทางเพศรุนแรงติดกับผู้หญิงโดยทั่ว ๆ ไป จนท้ายที่สุดเพราะเห็นแก่ลูก สาพยายามควบคุมความรู้สึกทางเพศของตนให้อยู่ในกรอบโดยอาศัยร่มเงาของศาสนานวนิยายเรื่อง **ความรักครั้งสุดท้าย** เสนออารมณ์รักอารมณ์ปรารถนาของรสแม่ผู้เป็นมายอย่างเข้าใจและชี้ให้เห็นว่าเป็นเรื่องยากที่แม่ฝ่ายคนหนึ่งจะดำรงความเป็นแม่ที่ดีได้ตราบใดที่มีเรื่องรักใคร่เข้ามาพัวพัน ในช่วงพ.ศ.2520 – 2530 ซึ่งเป็นช่วงแม่ยุคพัฒนาสตรี ทำที่ที่มีต่ออารมณ์ปรารถนาทางเพศของผู้หญิงเริ่มผ่อนคลาย ผู้หญิงที่รับบทบาทแม่แล้วอาจมีทำที่สนองตอบต่อชายที่ไม่ใช่สามีได้ ดังจะเห็นได้จากเรื่อง **ลูกแม่** และ **สารองรัก** และนำเสนอให้เห็นเพศวิถีของผู้หญิงที่ย่อมมีความต้องการทางกามารมณ์เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากเรื่อง **กว่าจะรู้เพียงสา** ส่วนอารมณ์รักและอารมณ์ปรารถนาของแม่เป็นเรื่องที่ยอมรับกันได้แม้แต่ลูกของตนเอง ดังปรากฏในเรื่อง **ละครคน** และ **สุดถนนบนทางเปลี่ยว** ในช่วงพ.ศ. 2531 – 2540 แม่ในยุคเรียกร้องสถาบันครอบครัว ความปรารถนาของผู้หญิงถือเป็นเรื่องปกติ ไม่ว่าผู้หญิงคนนั้นจะเป็นโสดหรือเป็นมาย ดังจะเห็นได้จากเรื่อง **ไฟในดวงตา คือหัตถ์ครองพิภพ คือหัตถ์ครองพิภพจบสากล** และ **แดดหนาว** ที่ผู้หญิงอาจแสดงความต้องการทางเพศได้โดยมิต้องเป็นฝ่ายสนองอารมณ์ที่ผู้ชายเป็นผู้เสนอเท่านั้น และยังปรากฏชัดในเรื่อง **กล่องผีเสื้อ** และ **นงน้าทอง** ที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายเริ่มที่จะเสนอความต้องการทางเพศก่อน

โดยภาพรวมของนวนิยายในช่วง 36 ปีระหว่างพ.ศ.2510 - 2546 มีทัศนคติที่ค่อย ๆ ยอมรับแรงปรารถนาทางเพศของผู้หญิงมาโดยลำดับ แต่ในนวนิยายเรื่อง **แดดหนาว** และ **กล่องผีเสื้อ** ที่นำเสนอแนวความคิดสตรีนิยมที่ไม่เพียงแต่เรียกร้องความเสมอภาคโดยนำเสนอความเสียเปรียบของผู้หญิงในระบบชายเป็นใหญ่อันเป็นความเคลื่อนไหวของสตรีนิยมคลื่นลูกที่สอง (วารุณี ภูริสินสิทธิ์ , 2546 : 30) อันเป็นผลมาจากขบวนการเรียนร้องสิทธิสตรี(Woman's Liberty Movement) ซึ่งมักจะปรากฏอยู่ในนวนิยายไทยในช่วงที่ได้ศึกษาเป็นส่วนใหญ่ นวนิยายเรื่อง **แดดหนาว** และ **กล่องผีเสื้อ** แสดงแนวคิดของการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่จำกัดอยู่ภายใต้ระบบของประเพณีและการสมรส ทำทนายระบบปิตาธิปไตยซึ่งรวมเอาอุดมการณ์ความเป็นแม่เข้าไว้ด้วย นับเป็นความคิดของสตรีนิยมในคลื่นลูกที่สาม(เรื่องเดียวกัน: 219) ที่เห็นข้อผิดพลาดของการเรียกร้องสตรีในยุคที่ผ่านมาว่าเป็นการสนับสนุนให้เกิดความคิดแบบคู่ตรงข้าม ตอกย้ำว่าผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายจึงต้องเรียกร้องสิทธิ และสนับสนุนให้ผู้หญิงทำหน้าที่ดูแลครอบครัวและลูกเช่นเดิมนวนิยายเรื่อง **แดดหนาว** และ **กล่องผีเสื้อ** ได้นำความสัมพันธ์ทางเพศโดยเสรีเป็นเครื่องมือในการตอบโต้กับอำนาจรัฐ ชีวิตครอบครัวจึงไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงจะต้องลงเอยด้วยการเป็นภรรยาของผู้ชายสักคน เช่นเดียวกับโมนาในเรื่อง **แดดหนาว** และ แม่ของสุริยฉายในเรื่อง **กล่องผีเสื้อ** ในตอนจบของนวนิยายทั้งสองเรื่องนี้ไม่เห็นผลสำเร็จของการต่อต้านอำนาจรัฐอย่างเป็นทางการ

เพราะโมนาที่ยอมรับสภาพครอบครัวและความเป็นแม่อย่างไม่เต็มใจก็เป็นเพียงร่างที่ไร้ลมหายใจ สตรีวัยที่ห้าทำแท้งเพราะไม่อาจยอมรับการให้กำเนิดที่ปราศจากความรักแต่เป็นไปเพื่อพึงพอใจทางเพศสัมพันธ์กลับไม่ได้มีความสุขอย่างแม่ของเธอที่มีลูกคนแล้วคนเล่าโดยไม่ใยดีหรือต้องการพ่อของลูกแม้แต่น้อยกับผู้ชายที่น่าจะได้ชื่อว่าเป็นพ่อคือผู้มีอำนาจและผู้ทรงศีลที่อาศัยอยู่ที่ท้ายเกาะ นับได้ว่านวนิยายทั้งสองเรื่องพยายามสลัดผู้หญิงออกมาจากมายาคติของความเป็นหญิงที่ถูกติดกับความเป็นแม่ โดยแสดงท่าทีของการ"ลองคิด"มากกว่าจะจริงจังกับความคิดเพื่อแสดงถึงปฏิบัติการที่ตอบโต้ความเป็นแม่ของกลุ่มสตรีนิยมต่อความเป็นแม่ในชนบเดิมให้เกิดมุมมองใหม่ แต่ก็ไม่ก้าวหน้าทางด้านความคิดไปไกลในระดับที่เป็นองค์ความรู้ในวงการสตรีศึกษา

4.2.3.3 แม่ : อำนาจของผู้หญิง

ประสบการณ์ของผู้หญิงพัฒนาจากบทบาทของลูกสาว ภรรยา และแม่โดยลำดับ ความต้องการและความสุขของผู้หญิงก็พัฒนาจากบทบาทเหล่านี้ ทำให้ผู้หญิงเข้าถึงความรู้สึกและอารมณ์จากความแตกต่างในแต่ละบทบาท แต่ความแน่นอนในความสัมพันธ์ของชายหญิงเกิดจากความเป็นแม่ ความเป็นแม่เป็นบทบาทที่ผู้หญิงได้เรียนรู้ถึงอำนาจและการจัดการกับอำนาจ อันนำมาซึ่งความสำเร็จสูงสุดในชีวิตของผู้หญิง

อำนาจที่ผู้หญิงได้รับจากประสบการณ์ของความเป็นแม่มี 2 ลักษณะคือ อำนาจในครอบครัว และอำนาจเหนือความเป็นชาย

ก) อำนาจในครอบครัว

อำนาจในครอบครัวของผู้หญิงเกิดขึ้นเมื่อบทบาทของผู้หญิงถูกจัดวางให้เป็นผู้ดูแลรักษาครอบครัว ดูแลและจัดการชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ที่เรียกกันว่า แม่ของบ้าน อำนาจของผู้หญิงมิได้แสดงออกด้วยสิทธิจากการตัดสินใจซึ่งมักจะอยู่กับสามีที่ผู้นำครอบครัว หากอำนาจของผู้หญิงอยู่ที่การจัดการชีวิตในแต่ละวันของครอบครัวให้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ลักษณะการใช้อำนาจของผู้หญิงผ่านความเป็นแม่เป็นวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายทุกยุค ได้แก่ *ดาวพระศุกร์ อีสา อังสนาหย่าผัว ห้องที่จัดไม่เสร็จ ล่า ไซ่สังคม เว็ระกะกำ และ ข้ามสีทันดร*

แม่คือผู้ใช้อำนาจแฝงเร้นในครอบครัวซึ่งไม่มีผู้ใดสังเกตเห็นเมื่อยังมีแม่อยู่ และครอบครัวดำเนินไปอย่างเรียบร้อย ดังเช่นครอบครัวของหม่อมพริ้มและครอบครัวของสา ใน *อีสา* ครอบครัวของพ่อแม่บุญธรรมของอัน ใน *อันธการ* แต่เมื่อใดที่ความผิดปกติเกิดขึ้นในครอบครัว การกล่าวโทษจะพุ่งตรงไปที่แม่ทันทีว่าบกพร่องหรือบกพร่องเรื่องการใช้อำนาจไม่เหมาะสม เช่น การที่ลูกติดยาเสพติดในครอบครัวของเที่ยงวันและครอบครัวของดวลใน *ข้ามสีทันดร* สังคมจะไม่กล่าวโทษผู้ชาย จะมีบ้างก็เพียงโทษว่าทำให้ครอบครัวอยู่ในภาวะบ้านแตก

สาแทรกขาด ความตึงเครียดจึงตกอยู่กับแม่ อารมณ์และความกดดันจึงส่งผลให้แม่อบรมเลี้ยงดู ลูกแบบผิด ๆ

อำนาจในครอบครัวของแม่จึงเป็นอำนาจที่แฝงเร้น เป็นอำนาจที่ถูกสังคม ควบคุมอีกทีหนึ่ง แต่ผู้หญิงส่วนใหญ่พอใจกับอำนาจนี้ เพราะดูเหมือนเป็นสิ่งเดียวที่ทำให้เธอมี ประโยชน์ต่อชีวิตผู้อื่น มีค่ายิ่งกว่าเป็นลูกสาว และเป็นภรรยา และเป็นอำนาจที่สังคมยอมรับ ไม่มีผู้ใดช่วงชิงไปจากผู้หญิงได้

ข)อำนาจเหนือความเป็นชาย

เป็นที่เข้าใจกันอยู่แล้วว่าความสัมพันธ์ในสังคมระหว่างหญิงชายเป็น ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันตั้งแต่ครั้งโบราณกาล หญิงจะตกเป็นรองชายอยู่เสมอ คำถามก็คือ ทำไมผู้หญิงซึ่งมีจำนวนครึ่งหนึ่งของผู้ชายในโลกไม่พยายามเปลี่ยนแปลง หรือเรียกร้องการปฏิบัติ อย่างเสมอภาคเท่าเทียม ทำไมผู้หญิงส่วนใหญ่จึงยอมอดทน เพียงเพราะถูกปลุกฝังให้มีคุณธรรม ด้วยความอดทนกระนั้นหรือ

กลไกทางสังคมในเรื่องของกระบวนการกล่อมเกลาทางวัฒนธรรมให้ผู้หญิงเป็น ฝ่ายอดทนยอมไม่ใช่คำตอบเดียว อำนาจที่แฝงเร้นในครอบครัวน่าจะไปกลไกทางสังคมที่ทำให้ ผู้หญิงส่วนใหญ่ยอมรับและพอใจกับบทบาทความเป็นแม่ของตนเองพอสมควร สังคมก็ยังมึที่ว่าง ให้ผู้หญิงมีอำนาจแทรกเข้ามาเหนือชายได้ตลอด โดยอาศัยความเป็นหญิง ดังจะเห็นได้ในว นียายต่อไปนี้

- เรื่อง *ริษยา* อำนาจของหม่อมชูลีที่มีเหนือสามีและลูกชายก็เพราะชาติตระกูล กับ การยึดมั่นในขนบประเพณี และความประพฤติแบบกุลสตรีในระเบียบแบบแผนทุกประการ ขณะที่ สามีมีภรรยาน้อยถูกกดดันจนต้องไปฆ่าตัวตายด้วยความรู้สึกผิด อำนาจของหม่อมชูลีมาจาก บารมีของความมีวินัย อยู่ในกรอบของประเพณีจึงสามารถอ้างสิทธิของจริยธรรมที่มีเหนือกว่าสามี และพี่น้อง

- เรื่อง *ไอ้มาตา* อำนาจของมาตาก็มีเหนือสามีและลูกชาย คือชาติตระกูล ความรู้ และการช่วยเหลือสังคมในแวดวงของนักสังคมสงเคราะห์ แต่อำนาจของมาตากลายเป็นความไร้ อำนาจในที่สุดเพราะใช้อำนาจผิดยุค ผิดบริบท

- เรื่อง *บ้านของพรุ่งนี้* อำนาจของเมธนีอยู่ที่ความรู้ความสามารถและความซื่อสัตย์ ซึ่ง อยู่เหนือสามีทุกด้าน เธออ้างความรู้ความสามารถของเธอและต่อย้ำความผิดของสามีในคดี พัวพันทุจริต ตลอดจนการมีความสัมพันธ์กับลูกน้องเพื่อออกและข่มสามี

- เรื่อง *ละครคน* อำนาจของมัณฑนาและคุณเภาผู้เป็นแม่เลี้ยงมาจากสิทธิการบริหาร จัดการในครอบครัวหลังจากที่สามีของมัณฑนาเสียชีวิต หากบารมีของมัณฑนามีมากกว่า เพราะ มัณฑนาทำงานในสถานีโทรทัศน์มาเนิ่นนานขณะที่คุณเภาบริหารจัดการเฉพาะเรื่องในครอบครัว

อย่างเดี่ยวและใช้สิทธิเพียงอ้างมรดกและผลประโยชน์ของตนเท่านั้น นอกจากนั้นมันถนวยังมีความสามารถบริหารคนได้เหมาะกับนิสัยใจคอของแต่ละคนอีกด้วย

- เรื่อง **ด้วยสองมือแม่ที่สร้างโลก** อำนาจของแสงคำอยู่ที่ความกตัญญูรู้คุณและความรับผิดชอบที่มีต่อครอบครัว แสงคำหาหนทางที่จะก้าวหน้าในชีวิตโดยไม่ลืมที่จะส่งเสียดูแลให้แม่และพี่น้องมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและมีอนาคต รวมถึงการดูแลสามีและลูกด้วยความรับผิดชอบในหน้าที่ของภรรยาและแม่เป็นอย่างดี

- เรื่อง **นะหน้าทอง** อำนาจของมณีอยู่ที่ความสามารถในการบริหารกิจการโรงสี บุคลิกของมณีดูแข็งกร้าว คำหนึ่งถึงแต่ผลประโยชน์ มณีจึงไร้คนรัก แต่ด้วยบารมีของการเป็นคนจริงและรักษาคำพูดมณีจึงไม่ขาดผู้ที่ภักดี เมื่อเทียบกับอำนาจของวิภาณ้องสาวคือความงาม ความงามของวิภาณามาชั่งกัณฑ์ตัวเอง จนไม่อาจหาความสุขในชีวิตได้ เธอจึงต้องหนีไปบวชชีในร่มเงาของพระพุทธศาสนาจึงทำให้เธอพบความสุขสงบที่แท้จริงได้

จะเห็นได้ว่าภายใต้อำนาจของผู้หญิงในกรอบของปิตาธิปไตยที่ความเป็นชายเหนือกว่ากดทับความเป็นหญิง ทั้งพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ผู้หญิงก็สามารถสร้างอำนาจให้แก่ตนด้วยการคิดวิธีเดียวกัน นั่นคือ สกฤตุนชาติ ความรู้ความสามารถ เป็นสิ่งที่เหนือกว่าโดยกำเนิด และใช้เป็นอำนาจต่อรองได้เมื่อสมรสกับชายที่มีชาติกำเนิดด้อยกว่า ความรู้ความสามารถเป็นสิ่งที่ผู้หญิงแสวงหาและพิสูจน์ได้เมื่อเธอสามารถแข่งขันกับผู้ชายและอยู่ในระดับที่เหนือกว่า นอกจากนั้น อำนาจของผู้หญิงยังเกิดจากความคิดระบบปิตาธิปไตยที่มีข้อจำกัดให้ผู้หญิงแต่กลับเป็นการสร้างอำนาจให้แก่ผู้หญิง นั่นคือการมอบบทบาทของการดูแลบ้านและสมาชิกในครอบครัวให้แก่แม่ แม้ในยามปรกติมักไม่มีผู้ใดสังเกตเห็นว่าแม่ทำอะไร จนเมื่อแม่ละวางภาระหน้าที่ด้วยเหตุใดก็ตาม ชีวิตครอบครัวนั้นก็ดำเนินไปอย่างไม่ราบรื่น การดูแลครอบครัวแม้จะเป็นหน้าที่แต่ก็มีอำนาจแฝงมาให้ด้วย ยิ่งไปกว่านี้กรอบคิดแบบปิตาธิปไตยที่สร้างทวิมาตรฐานให้ผู้หญิงต้องเคร่งครัดในศีลธรรมจรรยามากกว่าเพราะผู้หญิงจะต้องเป็นแม่ ด้วยคุณธรรมที่กำหนดให้ผู้หญิงต้องรักษาไว้สูงกว่าชาย ทำให้ผู้หญิงสามารถสร้างอำนาจบารมีได้จากความดี ผ่านความเป็นแม่ของเธอ ความเสียสละอดทน เมตตากรุณา ล้วนแต่เป็นคุณธรรมที่ทำให้เกิดความเกรงใจและยอมรับเสียงของผู้หญิงมากกว่าในบางสถานการณ์

ด้วยเหตุนี้การมีอำนาจที่แฝงเร้นของผู้หญิงทำให้ผู้หญิงซึ่งดูเป็นรองฝ่ายชายด้วยสถานภาพและบทบาทที่ปรากฏในสังคมมิได้อึดอัดมากจนต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อสร้างแนวร่วมที่จะรวมตัวปฏิวัติปิตาธิปไตยอย่างถอนรากถอนโคนอย่างจริงจัง เพราะผู้หญิงส่วนใหญ่พอใจกับการใช้อำนาจที่มีอยู่มากกว่า ไม่ว่าจะตระหนักรู้และเรียกว่าอำนาจหรือไม่ก็ตาม

4.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นแม่กับสถานะทางสังคม

สถานะทางสังคมกำหนดอัตลักษณ์ให้แก่ผู้หญิง ความคิดสตรีนิยมที่มาจากตะวันตกเห็นว่าเมื่อผู้หญิงเกิดมา เป็นลูกสาว ภรรยา และแม่ อัตลักษณ์ของผู้หญิงล้วนถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์กับผู้อื่นทั้งสิ้น โดยเฉพาะการเป็นลูกสาวและการเป็นภรรยาซึ่งอิงกับความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้ชายเป็นสำคัญ ข้อสรุปที่ว่าผู้หญิงไม่อาจกำหนดอัตลักษณ์ของตนเองได้อาจเป็นจริงหากพิจารณาเฉพาะบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในครัวเรือนในกรอบการศึกษาวิเคราะห์ที่พัฒนามาจากโลกตะวันตกที่มีสมมุติฐานเบื้องต้นไว้ก่อนแล้วว่าความไม่เท่าเทียมทางเพศเป็นสากลในสังคมของมนุษย์ทุกวัฒนธรรม ชายและหญิงถูกจัดวางให้เป็นขั้วตรงข้ามกัน แต่ในวัฒนธรรมของอุษาคเนย์ที่แตกต่างไปจากตะวันตก อำนาจและเกียรติที่ผู้หญิงมีความหมายคนละชุดกับอำนาจและเกียรติที่ผู้ชายมี การนับถือเครือญาติทั้งทางพ่อและแม่ก็ดี การมองงานในบ้านและนอกบ้านของผู้หญิงในสังคมกษัตริย์ที่ไม่ได้แยกจากกันสิ้นเชิงก็ดี (ปราณี วงษ์เทศ , 2549) ย่อมทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นหญิงในบริบทของสังคมไทย การวิเคราะห์อัตลักษณ์ของผู้หญิงในนวนิยายโดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงบุคคลอื่นในครอบครัวจะพิสูจน์ว่าข้อสรุปนี้เป็นจริงหรือไม่

4.3.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา

ในความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาผู้หญิงจะอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบทันทีเมื่อสมรส หรือเป็นภรรยาของชายแล้วโดยพฤตินัย ผู้ชายอาจมีภรรยาอื่นได้อีก โดยผู้หญิงไม่อาจอ้างการนอกใจเป็นสาเหตุสำคัญที่ต้องหย่าร้างไม่ว่าเธอจะเป็นภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมายเพราะอยู่ในฐานะที่เหนือกว่าอยู่แล้ว หรือเป็นภรรยาผู้มาทีหลังก็ต้องกล้ำกลืนฝืนทนเพราะเธอเสียเปรียบในทุกกรณี ผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายอดทนไม่ว่าจะเป็นภรรยาหลวงหรือภรรยาใหม่ ขณะที่ผู้ชายแทบไม่ต้องรับผิดชอบใด ๆ โดยเฉพาะถ้าสามารถปิดบังการนอกใจเป็นความลับ และการจัดการให้ภรรยาแต่ละฝ่ายยอมรับสภาพตนเอง อย่างไรก็ตามภรรยาหลวงจะได้รับความเห็นใจมากกว่าเพราะเธอจำต้องอดทนเพื่อความสงบสุขในครอบครัว

ในนวนิยาย ปัญหาสามีนอกใจภรรยาปรากฏในนวนิยายทุกยุคทุกสมัย สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมคือปฏิกิริยาของผู้หญิงที่จะรับปัญหานี้ แม่ในยุคเสรีนิยม(พ.ศ.2510-2519) เมื่อสามีนอกใจจะต้องอดทนอย่างมากกว่าความอดทนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการเกิดมาเป็นผู้หญิงและสมัครใจที่จะเป็นภรรยาของผู้ชายคนหนึ่ง ความอดทนเป็นหน้าที่อย่างหนึ่ง และเหตุผลสำคัญที่ผู้ต้องอดทนคือผู้หญิงผู้นั้นมีสถานภาพเป็นแม่แล้วและมักจะอ้างว่าต้องอดทนเพื่อลูก ดังจะเห็นได้จากเรื่อง *เรื่องของหนู* และหากเป็นภรรยาน้อยของผู้ชายที่สมรสแล้วยังต้องอดทน และจะเลิกร้างกับสามีได้ต่อเมื่อหลบลิ้นหน้าจากสังคม เช่นเรื่อง *สนิมสังคม* ยกเว้นผู้หญิงระดับชน

ชั้นล่างเธออาจมีสามีใหม่ได้หากสามีไม่ส่งเสียเลี้ยงดู เช่นเรื่อง *เรียมมนุษย์* แต่เราก็ได้เห็นถึงความคิดของภรรยาที่อาจเป็นฝ่ายขอเลิกกับสามีได้ถ้าสามีได้ผู้หญิงคนอื่นเป็นภรรยาใน *สิ้นสวาท* หรืออาจจะยื้อไว้ไม่ยอมหย่าทั้งด้วยเหตุผลที่ไม่ต้องการให้สามีมีความสุขกับผู้หญิงอื่น และไม่ต้องการเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ต้องอับอายสังคมในเรื่อง *ไอ้มาดา* แม่ในยุคพัฒนาสตรี(พ.ศ. 2519 - 2530) เห็นได้ชัดว่ากล้าจะเป็นฝ่ายขอแยกทางจากสามีที่นอกใจมากขึ้น ได้แก่เรื่อง *หนามดอกไม้อังสนาหย่าแล้ว เหตุเกิดในครอบครัว* แต่อย่างไรก็ตามการกล่าวถึงการอดทนเพื่อลูกก็ยังมียุติแต่ก็ยังมียุติเหตุผลเรื่องของการเกียรติยศชื่อเสียงในสังคมที่ต้องรักษาด้วยดังในเรื่อง *สารองรัก* แม่ในยุคเรียกร้องสถาบันครอบครัวยังปรากฏชัดถึงการเรียกร้องความเป็นธรรมในครอบครัวให้แก่ผู้หญิงด้วยดังในเรื่อง *มณีร้าย แดคนาว ดอกไม้ปลายนวน* อย่างไรก็ตามมีนวนิยายบางเรื่องในช่วงนี้ชี้ให้เห็นผลเสียอันเกิดแก่ลูกเนื่องมาจากความสัมพันธ์ที่ขาดดุลยภาพในครอบครัว แก่เรื่อง *ข้ามสีหัตถ์* แม่ในยุคยอมรับความเป็นแม่ที่หลากหลาย (พ.ศ.2540-2546) เป็นยุคแห่งการพลิกฟื้นการกลับบทบาทมาเป็นผู้นำในครอบครัวแม้ยังไม่หย่าขาดจากสามี ได้แก่เรื่อง *ตั้งสายน้ำไหล และราตรีประดับดาว*

ตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าบริบททางสังคมมีผลต่อการนำเสนอบทบาทของความเป็นแม่ที่สัมพันธ์กับความเป็นภรรยาเห็นได้จากพัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นแม่ในนวนิยายของสี่ฟ้าที่นำเสนอแนวคิดในงานเขียนช่วงแรก ๆ ได้แก่ *เรื่องของหนู ดาวพระศุกร์ ทางโค้ง ริษยา* ว่าผู้หญิงเป็นได้ดีที่สุดคือเป็นภรรยาและแม่ นับแต่ *ไอ้มาดา* เป็นต้นมา สี่ฟ้าเห็นว่าผู้หญิงไม่ควรยึดอยู่กับความเป็นภรรยาและแม่เท่านั้นในยุคพัฒนาสตรีสี่ฟ้าเตือนว่า ความเป็นภรรยาและแม่อันเป็นหน้าที่ในบ้านต้องรักษาให้สมดุลกับหน้าที่การงานนอกบ้านด้วย ดังจะเห็นได้จากเรื่อง *เหตุเกิดในครอบครัว* และในยุคเรียกร้องสถาบันครอบครัว สี่ฟ้าแสดงความคิดว่าผู้ชายก็มีบทบาทหน้าที่ต่อครอบครัว โดยอาศัยความรักที่มีต่อภรรยาและลูกเป็นพื้นฐาน สี่ฟ้ามิได้มองบทบาทความเป็นภรรยาและแม่เปลี่ยนไปจากเดิม แต่เพิ่มบทบาทของผู้หญิงทำงานเข้าไปด้วยให้ผู้หญิงต้องรับผิดชอบ แม้ผู้ชายที่ไม่อาจเปลี่ยนความเป็น"เจ้าขุนมูลนาย"ในบ้าน แต่นั่นก็เป็นสิ่งที่ผู้หญิงจะต้องเข้าใจ เสียสละ และอดทน กระทั่งผลนอกใจก็ถือเป็นการ"ออกนอกกลุ่มออกทางชั่วคราวชั่วคราว" ภาพที่สี่ฟ้าเสนอในนวนิยายคือตราบใดผู้ชายไม่เปลี่ยนความคิด สังคมก็ไม่เปลี่ยนค่านิยม ผลกระทบก็จะตกอยู่กับครอบครัว และลูกคือผู้ที่ได้รับผลอันดับสุดท้าย แม้บทบาทของผู้หญิงจะเปลี่ยนไปตามกระแสโลก เราต้องเข้าใจค่านิยมและความคิดเกี่ยวกับหน้าที่และบทบาททางเพศสภาพที่ยังรากฝังลึกในวัฒนธรรมไทย อย่างไรก็ตามเสียสังคมยังต้องการให้ผู้หญิงครองชีวิตคู่แม้ไม่มีความสุข และเชื่อในสัญชาตญาณของผู้หญิงดังที่ปรากฏใน *เหตุเกิดในครอบครัว* ว่า"เรื่องลูกดูเหมือนผู้หญิงทุกคนที่เป็นแม่จะมีความรู้สึกละเอียดอ่อนกว่าผู้ชาย"(สี่ฟ้า(นามแฝง) ,2521 : 65) และผู้หญิงต้องแยกให้ออกระหว่างหน้าที่ของผู้หญิงนอกบ้านกับความเป็นแม่

บริบทของยุคสมัยกำหนดความเป็นภรรยาของผู้หญิงว่าจะแสดงท่าทีอย่างไรในการดำรงความสัมพันธ์กับสามีอันเป็นความสัมพันธ์ที่มีพื้นฐานมาจากความไม่เท่าเทียมในครอบครัว การจัดการความสัมพันธ์นั้นอยู่ที่หญิงผู้เป็นแม่ก็จะให้ความสัมพันธ์กับความเป็นแม่ยิ่งกว่าความเป็นภรรยา นี่คือเหตุผลที่ผู้หญิงต้องอดทนมากกว่าในบริบทของสังคมที่ผู้หญิงคิดว่าสถานภาพแม่ที่ยังอยู่ในครอบครัวเป็นหลักประกันให้กับชีวิตในอนาคตของลูกได้มากกว่า แต่เมื่อสังคมยอมรับที่ผู้หญิงสามารถดำรงสถานภาพแม่ได้โดยลำพังต้องมีต้องพึ่งพาสามี อีกทั้งแม่ผู้หนึ่งเห็นพฤติกรรมของสามีเป็นเรื่องเลวร้ายจนเกิดคิดว่าจะรับได้ ความสัมพันธ์ที่มีต่อสามีที่ทำร้ายจิตใจจึงมักจบลงด้วยการหย่าร้าง

4.3.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกชาย

ในสังคมที่มีสถานภาพทางสังคมที่กำหนดความเหลื่อมล้ำต่ำสูง ผู้เป็นแม่ปฏิบัติต่อลูกชายและลูกสาวต่างกัน โดยมากมักจะยินดีกับการให้กำเนิดบุตรชายมากกว่า เพราะผู้ชายเป็นผู้สืบสกุล ทำให้สถานภาพของการเป็นภรรยามั่นคงขึ้น ส่งผลให้การเลี้ยงดูลูกชายกับลูกสาวต่างกัน ความสัมพันธ์ของแม่กับลูกชายกับลูกสาวจึงต่างกันอันเนื่องมาจากการเลี้ยงดูด้วย

ซิกมันด์ ฟรอยด์ กล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่างลูกชายกับแม่มีระยะที่สั้นกว่าความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาว ลูกชายจะพัฒนานบุคลิกภาพความเป็นชายจากพ่อของตัวเอง (Freud, Sigmand, 1978) ทฤษฎีนี้อาจเป็นจริงในสังคมตะวันตก แต่ในสังคมไทยมีบริบททางวัฒนธรรมที่ต่างออกไปเราพบความพึงพาระหว่างแม่กับลูกชายมากกว่าการถอยห่าง แม่จะเลี้ยงดูลูกชายเสมือนเป็นตัวแทนของสามีซึ่งวางบทบาทตัวเองอยู่เป็นเพียงผู้ร่วมอบรมสั่งสอน เพราะหน้าที่หลักได้มอบหมายให้แก่แม่แล้ว ความใกล้ชิดของแม่กับลูกมีมากกว่าความผูกพันระหว่างสามีและภรรยา ในนวนิยายไทยช่วงที่ได้ศึกษาพบว่าลูกชายได้รับการเลี้ยงดูให้เป็นตัวแทนในสิ่งที่ผู้เป็นแม่ไม่ได้รับหรือได้รับไม่เต็มที่จากสามี เช่นเรื่อง *ริชชา* ม.ร.ว.หริพันธุ์เป็นตัวแทนของชายที่ดีพร้อมซึ่งจะเป็นเครื่องมือให้หม่อมชูลีได้แก้แค้นน้องสาว *คู่กรรมภาคสอง* กลินท์เป็นตัวแทนของสามีนายทหารญี่ปุ่นผู้ล่วงลับซึ่งอังศุมาลินหวังว่าลูกชายจะคงเป็นชายชาติทหารอย่างพ่อ ในเรื่อง *เวียงระกำ* คิมหันต์ลูกชายที่มีปัญญาเฉียบแหลมและได้รับศึกษาสูง ต่างจากการศึกษาของพ่อกับแม่ที่ไม่สูงมากนัก นอกจากนั้นในนวนิยายหลายเรื่องการเลี้ยงดูลูกชายที่มีข้อบกพร่องต่อการสร้างบุคลิกของผู้ นำที่ใช้อำนาจเหนือความเป็นหญิง เช่น *อันธการ* ลูกชายพิการทางสมองจึงถูกเลี้ยงดูให้เป็นฝ่ายรับความช่วยเหลือจากแม่มาโดยตลอด ความต้องการทางเพศที่มาพร้อมกับวัยหนุ่ม ประกอบกับภาพที่เขาเคยเห็นคนร้ายใช้กำลังข่มขืนแม่ทำให้เขาใช้กำลังบังคับข่มขู่แม่เริ่มจากเรื่องเพศไปถึงเรื่องอื่นๆ เรื่อง *หน้าทอง* วิธานมีปัญหาวางจิตเพราะฝังใจที่เคยถูกคนเลี้ยงทำร้ายใน

วัยเด็ก อีกทั้งได้รับการเลี้ยงดูจากป้าที่เป็นใหญ่เหนือในครอบครัว เขาจึงต้องการให้ภรรยาสนองตอบอารมณ์ทางด้านเพศที่เขาแสดงออกอย่างรุนแรง เรื่อง **ผู้หญิงกลางแดด** วิเคราะห์สมความกดดันจากการเมินหมางของแม่และอัตถันที่รู้ว่าตนลูกที่เกิดจากการที่แม่ถูกข่มขืน เขาไปข่มขืนเด็กสาวพิการก่อนที่จะทันยั้งคิด นอกจากนั้นค่านิยมในสังคมที่แฝงฝังอยู่ในนวนิยายเรื่องการยอมรับความเหนือกว่าของเพศชาย ทำให้นวนิยายหลายเรื่องลูกชายเป็นฝ่ายทำให้แม่จุกคิด หรือมีสภาพที่ดีขึ้น เช่น จารวี ในเรื่อง **น้ำเซาะทราย** ทำให้บุตรรองได้คิดถึงการตกเป็นจำเลยสังคมในฐานะที่แย่งสามีของเพื่อนรัก วันเฉลิมในเรื่อง **ทองเนื้อเก้า** มีส่วนที่ทำให้ชีวิตของลำยองที่ดำดิ่งไปในทางเลวร้ายได้กลับมาใช้ชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แม้จะสติไม่สมประกอบ และเป็นโรคร้ายแต่ไม่ให้อยู่ในฐานะคนจรจัดตามท้องถนนเหมือนดังที่เป็นอยู่ หวันในเรื่อง **ดอกไม้กลางเมือง** ทำให้เกิดตั้งใจที่จะเลิกอาชีพโสเภณีถ้าวันสามารถพึ่งพาตัวเองได้

พฤติกรรมของแม่ที่มีต่อลูกชายสะท้อนถึงท่าทีของผู้หญิงที่มีต่อระบบปิตาธิปไตยด้วย แม้จะผลิตซ้ำความสมยอมต่อชายตามค่านิยมในกรอบคิดแบบชายเป็นใหญ่ด้วยการเลี้ยงดูลูกชายอย่างเลิกละเพราะเป็นลูกชายคนเดียวของบ้าน เช่น เครือวัลย์ใน **เวียงระกำ** เลี้ยงดูคิมหันต์ สุภา ใน **คุณชาย** เลี้ยงดูเต๋ย วิฑูร ใน **www คุณย่า.com** เลี้ยงดูเดียร แต่ก็แสดงออกซึ่งการขัดขืนหรือตอบโต้ด้วย เช่นเรื่อง **ลูกแม่** การที่กำไลเลี้ยงแฝดผู้หนึ่งคือแพร์ที่เป็นชายโดยกำเนิดให้เป็นลูกสาวเหมือนใหม่แฝดผู้พี่ แสดงถึงปฏิกิริยาที่ผู้หญิงตอบโต้ต่อการถูกผู้ชายเอาเปรียบ จนเห็นว่าเพศชายเป็นเพศที่คงไว้ซึ่งความเลวทรามน่ารังเกียจ เมื่อแพร์รู้ความจริงเรื่องว่าตนเป็นชายและหนีออกจากบ้านไป ก็ยิงตอกย้ำให้กำไลสรุปว่าผู้ชายเกิดมาเพื่อสร้างความเสียหายให้แก่ผู้หญิง ธาตุแท้ของความเป็นชายคือคิดถึงแต่ตัวเอง วิธีคิดของกำไลสะท้อนการตอบโต้ความเห็นแก่ตัวและเอาเปรียบผู้หญิงของผู้ชาย หรือการที่เกิดในเรื่อง **ดอกไม้กลางเมือง** ให้วันได้รู้ว่าแม่มีอาชีพโสเภณี โดยบอกวันว่า "แม่พาเอ็งมารู้จักที่นี่ ไตขั้นจะได้ไม่เอ็งมาอีก" (ประชาคม ลุนาชัย, 2545 : 87) และสอนวันว่า "ถ้าไม่มีผู้ชายเที่ยว อาชีพนี้ก็ไม่มี อย่าไปโทษผู้หญิงฝ่ายเดียว" (เรื่องเดียวกัน : เป็นปฏิกิริยาต่อการกำหนดอาชีพที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมทางเพศในระบบปิตาธิปไตย

ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกชายมักเป็นไปอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย แม้ว่าแม่บางคนจะใช้อำนาจบังคับลูกชาย เช่น หม่อมสุลีในเรื่อง **ริษยา** จัดการให้ม.ร.ว.หริพันธุ์แต่งงานกับชนนีเพื่อแก้แค้นชวนชื่นผู้เป็นน้องสาวที่ประพฤตินิดแต่กลับได้ดี มาดา ในเรื่อง **ไอ้มาดา** บังคับให้มีนาลูกชายเรียนรัฐศาสตร์และมีกิริยาและการแต่งกายสุภาพเรียบร้อยอยู่เสมอ อย่างมากที่สุดที่ลูกชายจะแสดงออกซึ่งความไม่ลงรอยกับความคิดของแม่คือหมางเมิน และต้อเจียบ โดยทั่วไปความเอ็นดูที่แม่มีต่อลูกชายมักสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกชายในแง่บวก ดังจะเห็นได้จากเรื่อง **เข้าขี้นคินฉาย** คินฉายผูกพันกับยายที่เลี้ยงเขามาเสมือนหนึ่งเป็นลูกชาย และต่อมาเมื่อเขาพบกับแม่ผู้ให้กำเนิดที่แท้จริง คินฉายก็เข้าใจถึงเหตุผลที่แม่จำต้องทิ้งเขาไปอย่างรวดเร็ว กรณีนี้คล้ายกับโด่งใน

เรื่อง *คุณชาย* ที่ให้อภัยแม่ที่ไม่ได้ตั้งใจจะทอดทิ้ง แต่มีเหตุให้ต้องพลัดพรากกันไป ที่เห็นได้ชัดอีกเรื่องคือเรื่อง *แม่* แม่ผม-ผู้เล่าเรื่องจะทำให้แม่ต้องสูญเสียเงินทองที่สะสมมาตลอดชีวิตไปกับการเก็งกำไรซื้อเงินตราต่างประเทศแต่หลอกแม่ว่านำเงินไปซื้อบ้านจัดสรรที่ตั้งใจจะย้ายครอบครัวไปอยู่ด้วยกันแต่เจ้าของโครงการหนีไปแม่ก็เชื่อและไม่โกรธ จนแม่เมื่อผม-ผู้เล่าเรื่องรู้ตัวว่าเป็นโรคเอดส์ จึงหนีหายออกไปจากบ้านโดยไม่บอกใคร แม่ก็ยังเฝ้าคอยจนล้มป่วย และมีชีวิตอยู่เพียงเพื่อรอวันที่ลูกกลับมาหาแล้วสิ้นใจไปอย่างสงบ

4.3.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาว

ในสังคมไทยแม่มักจะเลี้ยงดูลูกสาวและลูกชายต่างกัน ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวที่แตกต่างออกไปจากความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกชาย ส่วนหนึ่งอาจจะไปตามทฤษฎีของแนนซี ชาโดรอฟ (Nancy Chadorow) ที่ว่าแม่กับลูกสาวมีระยะเวลาที่ใกล้ชิดกันยาวนานกว่าลูกชายที่ต้องแยกตัวจากแม่เพื่อสร้างบุคลิกของความเป็นชาย อีกทั้งลูกสาวมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบแม่เพื่อที่จะให้เป็นที่พอใจของพ่อเพื่อสร้างบุคลิกของความเป็นหญิง อัตลักษณ์ทางเพศเกิดขึ้นได้เพราะความสัมพันธ์กับแม่ ลูกสาวจึงมีส่วนรับการอบรมสั่งสอนซึ่งมักจะเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมที่มีต่อเพศหญิง นั่นคืออุดมการณ์ความเป็นแม่ (Chadorow, Nancy, 1978) แต่อีกส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะวัฒนธรรมไทยที่ลูกสาวจะต้องรับภาระที่จะต้องดูแลครอบครัวในฐานะ "แม่ของบ้าน" เมื่อแต่งงานออกเรือน ซึ่งโดยธรรมเนียมคือการ "แต่งเข้า" หมายถึงฝ่ายชายเข้ามาอยู่ในบ้าน ความสัมพันธ์ของลูกสาวจึงใกล้ชิดกับพ่อแม่มากกว่า และพ่อแม่เองก็หวังพึ่งลูกสาวยามแก่เฒ่าหรือเจ็บป่วยด้วย นอกจากนั้นความกดดันจากความคาดหวังของสังคมที่กำหนดให้ผู้หญิงมีคุณสมบัติของความเป็นแม่ส่งผลให้แม่ตั้งความหวังและส่งผ่านค่านิยมดังกล่าว ซึ่งบางครั้งก็ออกมาให้รูปของการผลักดันให้ลูกสาวดำเนินตามรอย ปิตาธิปไตยเพื่อมีอำนาจตามแบบของผู้หญิง หรือมีฉะนั้นความคับแค้นต่อความอยุติธรรมที่ผู้หญิงได้รับการส่งผ่านมายังลูกด้วย ทำให้ลูกสาวมีความขัดแย้งต่อแม่ ไม่เข้าใจว่าทำไมคนรุ่นแม่คิดหรือยอมเช่นนั้น

ดังนั้นจึงไม่แปลกที่แม่กับลูกสาวมักมีความขัดแย้งกันสูงด้วยเหตุผลของกระบวนการผลิตซ้ำซึ่งต้องผ่านการต่อรองทางอัตลักษณ์ก่อน อีกทั้งความใกล้ชิดระหว่างแม่กับลูกสาวในชีวิตประจำวันก็มีโอกาสกระทบกระทั่งกันได้ง่าย ในวงนวนิยายพบว่าสัมพันธ์ภาพระหว่างแม่กับลูกสาวไม่ค่อยราบรื่น ความคิดไม่ค่อยลงรอยกัน และมักจะปะทะกันทางความคิดอยู่เนือง ๆ เรียกได้ว่ายิ่งใกล้ชิดก็ยิ่งทะเลาะกันมากไม่ผิดนัก ส่วนลูกสาวซึ่งเรียนรู้จากกระบวนการกล่อมเกลாதาสังคมก็มักจะคาดหวังให้แม่ของตนเป็นแม่ในอุดมคติ โดยที่ยังไม่ผ่านประสบการณ์ในชีวิตเพียงพอที่จะเข้าใจความเป็นปุถุชนของแม่

ความขัดแย้งระหว่างแม่กับลูกสาวปรากฏอย่างต่อเนื่องในนวนิยายแต่ละช่วงประมวลได้
ดังนี้

- ช่วงแรก พ.ศ. 2510 - 2519 ความขัดแย้งระหว่างแม่กับลูกสาวมักจะอยู่ที่
พฤติกรรมของแม่ที่ลูกไม่อาจยอมรับหรือเห็นงามเพราะตนเองมีส่วนรับผลของการกระทำของแม่
โดยตรง เช่น แม่ที่ทิ้งลูกที่เพิ่งให้กำเนิดไว้ในโรงพยาบาลอย่างศติประภาในเรื่อง *ดาวพระศุกร์* การ
ต้องเผชิญกับชีวิตที่ลำบากระหกระเหินแทบจะเอาตัวไม่รอดทำให้ดาวพระศุกร์ไม่มีวันให้อภัยศติ
ประภา แม่ที่ไม่อยู่ในทำนองคลองธรรมมีแต่เรื่องขี้สาดอย่างสา ในเรื่อง *อิสรา* ก็คิดว่าไม่ดีพอที่จะ
กล้าเอ่ยอ้างความเป็นแม่กับลูกแท้ ๆ ที่เข้าใจว่าตนเป็นป้า แม่ที่คำนึงถึงแต่สถานภาพของตัวเอง
เป็นใหญ่อย่าง สายทองในเรื่อง *สนิมสังคม* ทำให้ลูกว่าเหวเพราะขาดที่พึ่งยามมีปัญหา แม่ที่เห็น
ลูกเป็นสินค้าอย่างมัทนาในเรื่อง *สายรุ้ง* ทำให้เมธินีชีวิตที่ขมขื่นด้วยการดื่มเหล้าจนเป็นโรค
พิษสุราเรื้อรัง แม่ที่บังคับและบงการทุกคนในบ้านในเรื่อง *โธมัส* แต่ลูกสาวหัวอ่อนที่สุดและยอม
แม่มากที่สุดจึงถูกบังคับและจัดการกับวิถีชีวิตมากที่สุดเช่นกัน จนท้ายเรื่องเมื่อลูกพ้นตัวจาก
อาการโรคประสาทเป็นครั้งแรกที่ลูกสาวกล้าแสดงความขัดแย้งกับแม่ มีเรื่อง *เรือมนุษย์* เท่านั้นที่
ความขัดแย้งระหว่างมธุรสกับพิมพ์รสลูกสาวมาจากตัวลูกสาวเองที่ประพฤติออกนอกกรอบ
ประเพณี

- ช่วงที่สาม พ.ศ. 2520 - 2530 ความขัดแย้งระหว่างแม่กับลูกสาวในช่วงนี้เป็น
เรื่องของความขัดแย้งในอุดมการณ์ความเป็นแม่หรือการกำหนดภาพของผู้หญิงที่ดี ได้แก่เรื่อง
มายา และเรื่อง *บ้านของพรุ่งนี้* ที่ทั้งอินทนิลและเมธินีมั่นใจว่าเลี้ยงลูกมาอย่างดีที่สุดด้วยการให้
ทางวัตถุและการศึกษาที่ดีเลิศ และยังมี ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการตั้งความหวังให้แก่อนาคต
ของลูกที่ลูกไม่อาจทำหรือเป็นได้ เช่น เรื่อง *หนามดอกไม้* ที่แม่ต้องการให้ลูกมีชีวิตรักกับชายที่ดู
มั่นคง รักจริงมากกว่าจะไปเพื่อฝันถึงชายที่ดีพร้อมแต่มีครอบครัวแล้ว เรื่อง *บ้านของพรุ่งนี้* แม่
ต้องการให้ลูกประสบความสำเร็จด้านการศึกษาเหมือนพ่อและแม่แต่ลูกเรียนไม่เก่ง ไม่ชอบเรื่อง
ทางวิชาการแต่ชอบดนตรีแม่ต้องการให้ลูกทั้งดนตรีมุ่งเรื่องเรียนอย่างเดียว เรื่อง *ลว* แม้แม่ลูกจะ
ไม่ขัดแย้งกันทางความคิด แต่ความขัดแย้งที่แม่เห็นภาพลูกทนต์ทุกซทนต์ทรมาณกับภาพหลอนทำให้แม่
ยอมที่จะให้ผ่าตัดสมองส่วนความทรงจำออก แม้ลูกจะจำแม่ไม่ได้อีกต่อไป

อย่างไรก็ตามนวนิยายเรื่อง *ลว* มุ่งเน้นความสัมพันธ์ของแม่กับลูกสาวที่ต้องต่อสู้
กับโลกที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายถูกกระทำและใช้ความรุนแรงด้วยการตอบโต้ของแม่ที่ลูกสาวเป็นผู้ร่วมรับรู้

ในช่วงเดียวกันนี้มีนวนิยายที่มุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างลูกสาวที่ให้เห็นทั้งความ
ผูกพัน ความเข้าใจและความขัดแย้ง ได้แก่เรื่อง *ห้องที่จัดไม่เสร็จ* ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแม่
กับลูกสาวห้าคนที่มีความนิยมการใช้ชีวิตต่างกัน เรื่อง *ยายหนูลูกพ่อ* ที่ลูกสาวไม่ยอมไกลชิดหรือ
พัฒนาความสัมพันธ์กับแม่เพราะแม่ไม่ได้เลี้ยงดูในวัยเด็ก และมีส่วนทำให้เธอต้องพรากจากพ่ออัน

เป็นที่รักของเธอแต่ผู้เดียว เรื่อง *ใช้สังคม* ลูกสาวขัดแย้งกับแม่เมื่อทราบว่ามีอาชีพที่ล่อแหลม ต่อคือธรรมจนเป็นชาวฉวางโข่งทางเพศ เรื่อง *สุดถนนบนทางเปลี่ยว* ความขัดแย้งของแม่กับลูกสาวมีต้นเหตุมาจากเงิน ทำให้แม่ได้รู้ซึ่งว่าลูกคิดถึงแต่ผลประโยชน์มากกว่าจะคิดถึงแม่ ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวในช่วงนี้มีทั้งความขัดแย้ง และการประนีประนอมทางความคิด เพื่อหาทางออกในปัญหาที่ผู้หญิงต้องเผชิญร่วมกันคือ ความอยู่ดีธรรมต่อผู้หญิง

- ช่วงที่ห้า พ.ศ.2531 – 2540 ปัญหาที่แม่ต้องเผชิญในยุคนี้คือการผดุงรักษาครอบครัว ซึ่งปรากฏในเรื่อง *มณีราว เส้นไหมสีเงิน ดวงใจแม่ การล่มสลายของครอบครัวที่ความรักมีอาจเหี่ยวเหยา* ในนวนิยายไม่ได้เน้นที่ความขัดแย้งระหว่างแม่กับลูกสาวเพียงเรื่องเดียว ความขัดแย้งระหว่างแม่กับลูกสาวเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่แม่ต้องเผชิญในการผดุงรักษาครอบครัวให้อยุ่รอด

- ช่วงที่หก พ.ศ.2541 – 2546 นวนิยายในยุคนี้แสดงความเป็นแม่ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นแม่ผู้พ่ายแพ้และตกเป็นเหยื่อของผู้ชายอย่างก่องแก้วในเรื่อง *ปิมปา* และเจ็ดชดวยในเรื่อง *โศก* แม่โสภณเอย่างเกิดและพิกลในเรื่อง *ดอกไม้กลางเมือง* และแม่ของวัยรุ่นที่มีปัญหาหลากหลายในเรื่อง *ชอยสามสยามสแควร์* ความขัดแย้งระหว่างแม่กับลูกสาวมักจบลงด้วยความเข้าใจระหว่างผู้หญิงด้วยกัน คือความเข้าใจในความกดดันที่ผู้หญิงทุกคนต้องเผชิญ ยกเว้นเสียแต่แม่ปิดบังความจริงไว้อย่างพิกลในเรื่อง *ดอกไม้กลางเมือง* แต่แม่อาชีพโสภณเอยจะเป็นความลับที่ลูกไม่รู้ แต่ลูกก็ผลิตซ้ำดำเนินรอยตามวิถีชีวิตของแม่

จะเห็นได้ว่ากระบวนการสืบทอดอัตลักษณ์ของผู้หญิงอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวเป็นหลัก การตั้งคำถามและการโต้แย้งต่ออัตลักษณ์ความเป็นหญิงจะมาจากข้อขัดแย้งระหว่างแม่กับลูกสาว อันนำมาซึ่งการปรับเปลี่ยนและคงอัตลักษณ์ความเป็นหญิงและผลิตซ้ำจากรุ่นสู่รุ่น แม้ในครอบครัวที่แม่ไม่ได้เลี้ยงดู แต่ผู้เลี้ยงดูเป็นคนอื่นคือยาย เช่น ยายในเรื่อง *ปิมปา* แม่บุญธรรมในเรื่อง *มายา* เพื่อนของพ่อในเรื่อง *ดอกไม้กลางสวน* บุคคลเหล่านี้ล้วนเป็นผู้หญิงย่อมมีผลต่อการกล่อมเกล้าและผลิตซ้ำซึ่งอัตลักษณ์แห่งความเป็นหญิงเช่นกัน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในบทนี้จะเห็นได้ว่าความเป็นแม่ได้ผ่านกระบวนการสืบทอดต่อรอง และผลิตซ้ำ ในเรื่องของแม่ในอุดมคติยังคงเป็นการผลิตซ้ำและไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่แนวคิดสตรีนิยมที่รับเข้ามามีผลต่อปรับเปลี่ยนมุมมองใหม่เกี่ยวกับความเป็นแม่ที่มีความสัมพันธ์กับรัฐชาติ ได้แก่การสร้างพลเมือง การรักษาวัดธรรมและแสวงหาอัตลักษณ์ความสัมพันธ์กับชนชั้น ได้แก่ ค่านิยมของชนชั้น และการเปลี่ยนแปลงทางชนชั้น ความสัมพันธ์กับเพศสถานะ ได้แก่ การปฏิเสธความเป็นแม่ แรงปรารถนาทางเพศ และอำนาจของผู้หญิงและความสัมพันธ์กับสถานะทางสังคม อันได้แก่ อัตลักษณ์ของเพศหญิงที่ได้รับการสืบทอดจากแม่สู่ลูกสาวมากกว่าความสัมพันธ์กับสามีหรือลูกชาย

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นแม่ถูกประกอบสร้างมาจากเหตุผลทางชีววิทยาคือการให้กำเนิด และเหตุผลทางสังคมคือความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง และกำหนดบทบาทและหน้าที่ในสังคมในกรอบคิดของชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตย ในนวนิยายเป็นปฏิบัติการทางแนวคิดอย่างหนึ่งที่ผลิตซ้ำและสืบทอดวาทกรรมความเป็นแม่อันเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมบ้างแต่ยังคงความเป็นแม่ในฐานะสถาบันไว้เสมอ การถกเถียงเรื่องความเป็นแม่เป็นสัญชาตญาณหรือเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมก็ยังมีอยู่เสมอ และเป็นประเด็นหนึ่งที่แนวคิดสตรีนิยมในแต่ละกลุ่มมีความไม่ลงรอยกันอยู่มาก อย่างไรก็ตามเสียความเป็นแม่เป็นทั้งรูปธรรมที่เรามองเห็นและสัมผัสได้จากประสบการณ์การเป็นลูก อีกส่วนหนึ่งเป็นนามธรรมที่ทำให้ผู้หญิงซึ่งผ่านประสบการณ์ความเป็นแม่เท่านั้นจึงรู้สึกและเข้าใจถึงความเป็นแม่ในฐานะหน้าที่และบทบาทที่ผู้หญิงจะต้องมี ดังนั้นกล่าวได้ว่าความเป็นแม่ในส่วนที่เป็นประสบการณ์ส่วนตัวของผู้หญิง ส่งผลให้ผู้หญิงเข้าใจความเป็นผู้หญิงได้แตกต่างกัน นอกจากนั้นความเป็นแม่ยังประดิษฐ์สร้างความสัมพันธ์เชิงคุณธรรมจากความรักความเมตตาที่ลูกได้รับ ความเป็นแม่จึงมีอิทธิพลให้มนุษย์ดำรงความเป็นมนุษย์อันประเสริฐที่มีสำนึกเรื่องคุณธรรมและศีลธรรม สร้างความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพิ่มคุณค่าให้แก่จิตวิญญาณความเป็นหญิงอีกด้วย